

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

ARCHEOLOGIJOS SKYRIUS

Vykintas Vaitkevičius, Tomas Ostrauskas, Linas Kvizikevičius

Archeologinių žvalgymų Raigardo slėnyje ir apylinkėse (Varėnos r.)

1998 metais

Ataskaita

Vilnius, 1998

Kultūros paveldo centro archyvas
Fondo Nr. <u>39</u>
Apyrašo Nr. <u>1</u>
Saug. vien.Nr. <u>932</u>

Leidimas galioja iki 1998 11 30

L E I D I M A S

vykdyti archeologijos tyrimus

1998 05 28

Nr.66

Vilnius

Pagal Lietuvos Respublikos nekilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymo 23 str. šis leidimas išduotas tyrėjui **T.Ostrauskui** vykdyti Dubos ežero ir Dubičių apylinkių, Katros upės pakrančių (Paramėlio, Karaviškių, Katos kaimų apylinkių), Grūdės ežero ir Grūdės upės aukštupio pakrančių, Kabelių kaimo apylinkių, Raigardo slėnio apylinkių, Varėnos raj., **archeologijos žvalgomuosius tyrimus,** taip pat naudoti elektronines priemones, sudarinėti planus, filmuoti, fotografuoti, piešti, rinkti radinius ir mėginius tiriamame objekte.

Tyrimų programa: Tyrimų programa, 1998 05 18, Nr.66.

Prašome visas Lietuvos Respublikos valdžios ir valdymo institucijas, savivaldybes, valstybines ir privačias įmones, įstaigas ir organizacijas bei asmenis teikti tyrėjui visokeriopą paramą.

Vyr. valstybinis inspektorius

R.Kraujalis

NEKILNOJAMŲJŲ KULTŪROS VERTYBIŲ APSAUGOS REIKALAVIMAI

Archeologijos tyrimų metu įsipareigoju:

1. Laikytis Lietuvos Respublikos nekilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymo, Lietuvos Respublikos nekilnojamųjų kultūros vertybių archeologijos tyrimų leidimų išdavimo tvarkos ir Archeologinių tyrinėjimų ir atsiskaitymo už juos Bendrųjų reikalavimų.
2. Kasinėjant ar kitaip judinant žemę nesukelti priežasčių, dėl kurių gali atsirasti nekilnojamosios kultūros vertybės deformacijų (griūčių, nuošliaužų, slinkčių, erozijos židinių).
3. Pranešti kultūros vertybių apsaugos valstybinėms institucijoms ir savivaldybių tarnyboms apie objekto žalojimus.
4. Pabaigus tyrimų darbus, atstatyti nekilnojamosios kultūros vertybės tirtų plotų fizinę būklę ir išorinį vaizdą, kuris numatytas tyrimų programoje.
5. Apie tyrimus informuoti objekto savininkus, valdytojus.
6. Leisti apžiūrėti tiriamąsias vietas kultūros vertybių apsaugos valstybinių institucijų ir savivaldybių tarnybų pareigūnams, paprašius pateikti jiems šį leidimą.
7. Vykdyti šias individualias tiriamos nekilnojamosios kultūros vertybės apsaugos tyrimų metu sąlygas:

Tyrėjas

J. Mauskas
(vardo raidė, pavardė)

[Parašas]
(parašas)

Atsiskaityta _____

1a

Mokslinei archeologinei komisijai

T.Ostrausko
LII Archeologijos
skyriaus asistento

Tyrimų programa

1998 m planuojami atlikti archeologiniai žvalgymai Varėnos rajone:

1. Dubos ežero - Dubičių mikroregione;
2. Katros upės pakrantėse Paramėlio, Karaviškių, Katros kaimų apylinkėse;
3. Grūdų ežero ir Grūdų upės aukštupio pakrantėse, Kabelių kaimo apylinkėse;
4. Raigardo slėnio apylinkėse netoli Druskininkų miesto.

Žvalgymų tikslas atlikti minėtų mikroregionų detalius žvalgymus archeologinės nuotraukos sudarymui ir surinkti duomenis apie apgyvendinimą įvairiais laikotarpiais iki Kristaus gimimo. Žvalgymai bus atliekami šurfavimo ir paviršiaus medžiagos rinkimo būdais, kartu surenkant informaciją apie naujai atrastų gyvenviečių kultūrinio sluoksnio išlikimą, kultūrinę ir chronologinę priklausomybę.

Šie žvalgymai finansuojami Lietuvos Valstybinio Mokslo ir Studijų fondo pagal įvairias tarpinstitucines mokslo tiriamąsias programas.

1998.05.18.

T.Ostrauskas

Įvadas (<i>V. Vaitkevičius</i>)	1 ^e
Trumpa istorinė apžvalga (<i>L. Kvizikevičius</i>)	3
Žvalgymai (<i>T. Ostrauskas, L. Kvizikevičius, V. Vaitkevičius</i>):	6
Tyrimų istorija	6
Archeologinių žvalgymų Raigardo slėnyje tikslai ir metodai	7
Akmens amžiaus ir senovės gyvenviečių žvalgymai Raigardo slėnyje	9
Viduramžių laikotarpio Švendubrės kaimo žvalgymai	14
Mitologinių ir sakralinių objektų žvalgymai	16
Išvados (<i>T. Ostrauskas, V. Vaitkevičius</i>)	21
Radinių sąrašas (<i>L. Kvizikevičius, T. Ostrauskas</i>)	22
Priedai:	32
Padavimai, pasakojimai ir sakmės (<i>V. Vaitkevičius</i>)	32
Iliustracijų sąrašas	51
Iliustracijos	53

Įvadas

1998 m. pavasarį Valstybinis mokslo ir studijų fondas patvirtino finansavimą kompleksiniams tyrimams Raigardo slėnyje (Švendubrės k., Varėnos r.) ir jo apylinkėse. Dvieju metų trukmės projekte *Raigardo slėnio – unikalaus kultūros ir gamtos paminklo – raida ir vaidmuo dvasinėje kultūroje* dalyvauja Vilniaus dailės akademija (toliau – VDA), Lietuvos geologijos institutas (LGI) ir Lietuvos istorijos institutas (LII). Mokslinis projekto vadovas menotyrininkas doc. A. Širmulis (VDA), atsakingas vykdytojas – geologas habil. dr. V. Baltrūnas (LGI). Istorijos institutui projekte atstovauja trys šios ataskaitos autoriai. Kiekviena projekte dalyvaujanti institucija numatė atlikti savo mokslinio profilio darbus. Istorijos instituto mokslininkų grupei projekte keliamas tikslas nustatyti žmogaus išikūrimo laikotarpius, jo gyvensenos ypatumus Raigardo slėnyje ir greta jo, archeologinių bei mitologinių duomenų pagrindu.

Šios ataskaitos autoriai nuo projekte numatytų darbų pradžios gegužės mėnesį susipažino su įvairiuose archyvuose, muziejų fonduose bei bibliotekose esančia informacija apie: (1) archeologinius ir mitologinius-sakralinius objektus Raigardo teritorijoje ir greta jos; (2) pagrindinius Raigardo apylinkių gyvenamųjų vietų istorijos bruožus; (3) tautosakinius motyvus, žinomus apie Raigardo slėnį ir greta jo esančias vietas. Tad žvalgomoji ekspedicija Raigardo apylinkėse, vykusi rugpjūčio – spalio mėn., rėmėsi šiais duomenimis, juos tikslino ir papildė.

Žvalgomosios ekspedicijos metu T. Ostrauskas, kartu su ekspedicijoje dalyvavusiais VU archeologijos specialybės studentais, žvalgė akmens, žalvario ir ankstyvojo geležies amžiaus paminklų, o L. Kvizikevičius ir V. Vaitkevičius – geležies bei viduriniųjų amžių, palikimą bei ieškojo mitologinių-sakralinių paminklų. Be to, V. Vaitkevičius sudarė Raigardo slėnio mikrotoponimų žemėlapi (M 1 : 10 000) ir į magnetofono juostelę iš Švendubrės kaimo gyventojų įrašė daugiau kaip pusšimtį originalių tautosakos tekstų, daugiausia padavimų, sakmių ir pasakojimų apie Raigardą bei netoli jo esančias vietas.

Ekspedicijos metu fotografavo V. Vaitkevičius (dėl fotoaparato gedimo, pateikiamos tik iš iš diapozityvų atspausdintos nuotraukos), radinius piešė I. Keršulytė, T. Ostrauskas. Piešinių originalai perduoti Istorijos instituto Archeologijos skyriaus archyvui. Radiniai perduoti Lietuvos Nacionaliniam muziejui. Užrašytos tautosakos tekstai perduoti saugoti Lietuvių tautosakos rankraštynei.

Trumpa istorinė apžvalga

Raigardo slėnio šiaurinėje dalyje išsikūręs Švendubrės kaimas (Ratnyčios s–ja, Varėnos r.). Į pietus nuo pagrindinės – gatvinio plano kaimo dalies – Raigardo slėnio aukštumoje išsikūrusi atskira Švedubrės dalis, vadinama Pereselcais (t. y. persikraustėliais).

Pirmą kartą istoriniuose šaltiniuose Švendubrė paminėta 1620 m., karaliaus teismo sprendime dėl Pervalko valsčiaus miestelėnų ir valstiečių apeliacinio skundo prieš revizorių sprendimą jų byloje su Pervalko laikytoju dėl jo daromų skriaudų¹. Šiame teisiniame dokumente Švendubrė minima tarp kitų šalimais esančių kaimų ir Pervalko miestelio. Vėlesniame – 1636 m. karaliaus revizorių sprendime dėl Pervalko miestelėnų ir valstiečių skundo, minimi Švendubrės kaimo valstiečiai broliai Ilevičiai, keturi kaimo suolininkai ir kiti gyventojai.

Švendubrės istorija susijusi su karališkuoju Pervalko dvaru, kuriam priklausė aplinkiniai kaimai, tarp jų ir Švendubrė, kuri, 1707 m. Pervalko dvaro inventoriaus duomenimis, buvo didžiausia². Galima manyti, kad ir XVII a. (ar net anksčiau) Švendubrė buvo didžiausias dvarui priklausantis kaimas. Kaimo žemės buvo įsiterpusios tarp Pervalko dvaro sodybos ir Druskininkų kaimo bei Ratnyčios miestelio. Per kaimo laukusėjo kelias iš Pervalko į Merkinę ir Vilnių. Apie kaimo dydį ankstesniu laikotarpiu tiksliai nežinoma. Išlikę tik 1707 m. duomenys minėtame Pervalko dvaro inventoriuje. Tuo metu kaime buvo 18 sodybų, kurioms priklausė 11,75 valakai žemės. 1714 m. duomenimis, kaimo sklypų sudėtis ir žemėvalda nepakito, tačiau tuo metu kaime buvo gyvenamos tik 6 sodybos³. XVIII a. viduryje Švendubrėje minima karčema. Kaip pasakoja

¹ Duomenys apie 1620–1645 m. Pervalko ir Ratnyčios miestelėnų bei valstiečių ginčus su Pervalko laikytojais iš Lietuvos Metrikos knygos Nr. 300 paskelbti knygoje *Lietuvos valstiečių ir miestelėnų ginčai su dvarų valdytojais* (V., 1959, p. 88–124).

² Žr. Šešelgis K. *Lietuvių liaudies architektūros paminklai / 4. Pietryčių Lietuvos gatviniai kaimai* (V., 1996, p. 170). Pervalkos seniūnijos inventorių saugomas Lietuvos valstybiniame istorijos archyve (F. 1177, ap. 1, b. 549).

³ Šešelgis K. *Min. veik.*, p. 171.

dabartiniai Švendubrės gyventojai, XIX a. karčema (neaišku ar ta pati XVIII a.) stovėjo kaimo rytinėje dalyje, prie kelio Pervalkas – Druskininkai sankryžos.

Nuo 1738 iki 1802 m. Švendubrėje daugiau kaip du kartus padidėjo sodybų skaičius – kaimas palaipsniui augo ir plėtėsi. Po Lenkijos – Lietuvos valstybės padalijimo ir naujo administracinio suskirstymo, Švendubrė priklausė Gardino gubernijai.

Kaimo gyventojai daugiausia vertėsi žemdirbyste, taip pat medžiokle: 1793 m. kaime buvo 17 baudžiauninkų ir 3 kiauninkų sodybos. Vienas gyventojas tuo metu laikė karčemą. Švendubrės ekonominį gyvenimą veikė netoliese buvę Pervalko bei Ratnyčios miesteliai ir dvaras. Vietiniai gyventojai čia įsigydavo būtiniausių prekių, ko gero čia veždavo parduoti išaugintą derlių. Be abejo, dalį derliaus galėjo vežti ir į Gardiną ar Merkinę, ir ten pirktis reikiamų prekių, tačiau tokie vizitai greičiausiai būdavo retoki. Ekonominiam kaimo augimui trukdė patogesnėje geografinėje padėtyje buvę Pervalkas ir Ratnyčia. Švendubrė nuošaliau nuo pagrindinio Vilniaus – Gardino kelio, todėl čia užklysdavo tik Pervalko gyventojai ar vienas kitas smulkus prekiautojas. Stambesni pirkliai važiuodavo kitu keliu. Tai lėmė nežymų kaimo vystymąsi, palaikė stabilų kaimo gyvavimą.

Į pietus nuo Raigardo slėnio, dabartinėje Baltarusijos Respublikos teritorijoje, įsikūręs nekart jau minėtas Pervalko miestelis. Būdamas prie kelio į Gardiną, prie brastos (perkėlos) per Nemuną, Pervalkas anksti pateko į istorinių šaltinių akiratį ir žinomas kaip svarbi gyvenamoji vietovė bei tranzitinis punktas. Pervalkas figūruoja kryžiuočių kelių į Lietuvą aprašymuose (keliai Nr. 83, 86, 90)⁴. Karams su kryžiuočiais pasibaigus, jo žemės priklausė karališkiesiems stalo turtams, o įsteigtas Pervalko valsčius buvo priskirtas Gardino apskričiai. Karališkasis Pervalko dvaras, kaip minėta Švendubrės aprašyme, valdė daugelį kaimų.

Kalbant apie pačią Raigardo vietovę⁵, reikia pažymėti, jog istoriniuose šaltiniuose figūruoja tik už 23 km į pietvakarius nuo Augustavo, dabartinės Lenkijos teritorijoje įsikūręs

⁴ Žr. *Kraštas ir žmonės. Lietuvos geografiniai ir etnografiniai aprašymai (XIV–XIX a.)*. Parengė J. Jurginis ir A. Šidlauskas. V., 1983, p. 35, 36.

⁵ Tarmiškai senieji Švendubrės gyventojai sako (vard.) *Raigrodas, Raigrudas* ar *Raigrūdas*.

Raigardas. Čia išlikęs gerai įtvirtintas piliakalnis, kartu su istoriniais duomenimis byloja, jog bent XIII a. tai būta svarbaus jotvingių politinio – administracinio centro. Raigardą (*Rogarden*) mini kryžiuočių kelio į Lietuvą aprašymas Nr. 63⁶. Ir vėliau Raigardas buvo svarbi gyvenamoji vietovė bei tranzitinis prekybinis centras kelyje iš Gardino į Prūsiją. XVI a. šaltiniuose Raigardo pavadinimas įvairuoja kaip *Raygrad* (1565 m.), *Reigrod* (1589 m.) ir pan.⁷ Apie tai, kaip Raigardo miestas susijęs su Raigardo slėniu, galima vien spėlioti. Patraukliausia mintis, jog Raigardo slėnio apylinkėse išsikūrė jotvingiai, atsikėlę į Gardino kunigaikštystę XIII a.⁸ Kitu atveju, Raigardo pavadinimas ilgainiui pritapo tik žmonių padavimuose minimam nugrimzdusiam miestui. Vėliau tuo vardu imta vadinti slėnio dalis (raistas), ir pagaliau – visas slėnis.

⁶ Žr. *Kraštas ir žmonės*, p. 28.

⁷ Naudojamasi išrašais Lietuvių kalbos instituto Vardyno skyriaus kartotekoje (toliau – VK).

⁸ Žr. Kamiński A. *Jaćwież. Terytorium, ludność, stosunki gospodarcze i społeczne*. Łódź, 1953, p. 67–71.

Archeologiniai žvalgymai

Tyrinėjimų istorija

Archeologinių, taip pat ir tautosakinių žinių apie Druskininkų – Švendubrės apylinkes, tame tarpe Raigardo slėnį, yra T. Narbuto⁹, Z. Gliogerio¹⁰ darbuose, F. V. Pokrovskio sudarytame archeologiniame Vilniaus gubernijos žemėlapyje¹¹. 1923 m. pluoštą padavimų apie Raigardą, prieš tai savaip juos „pagražinęs“ paskelbė V. Krėvė–Mickevičius¹². 1951 m. Raigardo slėnyje ir jo apylinkėse dirbo Geologijos instituto kompleksinė ekspedicija, tyrusi Raigardo slėnio geomorfologinius ypatumus¹³. 1959, 1965, 1967 m. Druskininkų regione dirbo tautosakininkai¹⁴.

Pirmasis tyrinėtojas aplankęs Raigardo slėnį buvo archeologas mėgėjas akademikas K. Jablonskis. Akmens amžiaus ir senovės gyvenviečių radinius Švendubrės kaimo apylinkėse jis rinko 1948, 1953, 1957-1959 metais. K. Jablonskis užfiksavo keturias stovyklavietes. 1962 metais Raigardo slėnį žvalgė istorijos instituto darbuotoja archeologė R. Rimantienė. Šie žvalgomieji darbai buvo dalis darbų atliktų dėl planuotos statyti Birštono HES. R. Rimantienė naujų senovės gyvenviečių nesurado tik atliko detalesnius tyrimus trijose iš Švendubrės kaimo gyvenviečių (1-3): surinko radinius nuo paviršiaus ir ištyrė keletą šurfų¹⁵. Šios tyrinėtojos teigimu Raigardo slėnyje buvo lankytasi ir vėlesnių žvalgymų metu, tačiau šie faktai nebuvo užfiksuoti ataskaitose. Matyt buvo apžiūrėtos jau žinomos gyvenvietės, o radiniai surinkti jų

⁹ *Dzieje starożytnie narodu Litewskiego* przez Teodora Narbutta. Wilno, 1835, t. 1, p. 365–366 (vertimas į lietuvių kalbą: Narbutas T. *Lietuvių tautos istorija* / Vertė R. Jasas. V., 1992, t. 1, p. 301–302); Narbut T. *Druskieniki i okolice* // *Óndyna wod Druskienieckich*, 1844, zes. 8, p. 16.

¹⁰ Gliogeris Z. *Upių slėniais. Kelionės Nemunu, Vysla, Bugu ir Bebru*. Vertė V. Būda. V., 1992, p. 40 (1 leidimas lenkų kalba – 1903 m.).

¹¹ Покровский Ф. В. *Археологическая карта Виленской губернии* // Труды Виленского отделения Московского предварительного комитета по устройству в Вильне IX археологического съезда. Вильна, 1893, с. 112.

¹² *Padavimai apie Raigrodo miestą*. Surašė V. Krėvė Mickevičius // *Tauta ir Žodis*. K., 1923, kn. 1, p. 129–134.

¹³ Plg.: Mikalauskas A. *Nemuno slėnio Raigrudo kilpoje geomorfologija* // *Geografinis metraštis*. V., 1961, t. 4, p. 45–60; Mikalauskas A. *Ten, kur Raigardas prasmego* // *Mokslas ir gyvenimas*, 1962, Nr. 6, p. 23–25.

¹⁴ Surinkta tautosakinė medžiaga saugoma Lietuvių tautosakos rankraštyne, rinkiniai 3194, 3804. Kalbiniai duomenys bei vietovardžiai – Lietuvių kalbos instituto VK.

paviršiuje buvo prijungti prie muziejaus rinkinių. Švendubrės kaimo senovės gyvenviečių radiniai yra saugomi Lietuvos Nacionalinio muziejaus Archeologijos skyriaus fonduose.

1974 ir 1988 m. Druskininkų apylinkėse epizodiškai dirbo žvalgomosios Mokslinės metodinės kultūros ir istorijos paminklų apsaugos tarybos (toliau – MMT) ekspedicijos¹⁶.

Archeologinių žvalgymų Raigardo slėnyje tikslai ir metodika

Pagrindinis 1998 m. žvalgymų Raigardo slėnyje ir apylinkėse tikslas buvo nežinomų archeologinių bei mitologinių–sakralinių objektų paieška, neaiškių ir žinomų paminklų žvalgymas, ko pasekoje buvo numatytos platesnių archeologinių tyrimų vietos 1999 metams.

Lauko žvalgomųjų tyrinėjimų metu buvo apžiūrimos žemės paviršiaus vietos su praardyta augalijos danga (takai, keliukai, išpustytos vietos, ariami laukai ir kt.) ir aptikti titnago radiniai ir keramika buvo surenkami. Radimvietės vieta buvo fiksuojama ją pažymint žemėlapyje ir pririšant matavimais prie vietovės orientyrų. Jeigu aptikta radimvietė buvo ne ariamame lauke, siekiant nustatyti gyvenvietės kultūrinio sluoksnio išlikimą ir pobūdį buvo tiriama keletas I kv. m. dydžio šurfų. Žvalgymų metu taip pat patogiose topografiniu ir paleogeografiniu požiūriu vietose buvo iškasamos prakasos patikrinti ar nėra radinių. Gyvenvietės ir radimvietės buvo datuotos pagal radinius surinktus žvalgomųjų tyrinėjimų metu ir saugomus LNM fonduose.

Aprašytais būdais buvo išvalgyta faktiškai visa Raigardo slėnio teritorija: abu Nemuno upės krantai, Raigardo slėnio cirko šiaurinė dalis, slėnyje esančių kalvėlių pakraščiai ir senvagių krantai. Žvalgymai nepalietė ar tik nežymiai palietė apsėtus laukus, sodybų namų valdas, pievas ir vietas, esančias toli nuo esamų ir buvusių vandens telkinių.

¹⁵ Žr. Rimantienė R. *Žvalgomoji ekspedicija būsimos Birštono HES rajone*. LII rankraštynas F1–242, p.23-27.

¹⁶ Ekspedicijų ataskaitos neparašytos. 1974 m. ekspedicijos Varėnos r. fotomedžiaga saugoma Lietuvos vaizdo ir garso archyve (J. Markelevičiaus daryta Švendubrės akmens nuotrauka – ng. Nr. 1–35185). 1988 m. ekspedicijos duomenys saugomi Kultūros paveldo centro Archeologijos skyriaus specialistų J. Balčiūno, B. Dakanio.

Akmens amžiaus ir senovės gyvenviečių žvalgymai Raigardo slėnyje

Archeologinių žvalgymų metu Raigardo slėnio apylinkėse buvo užfiksuota 19 naujų akmens amžiaus ir senovės gyvenviečių ir radimviečių. Duomenis apie 5 kitas gyvenvietės radome ankstesnių žvalgymų ataskaitose ir rinkiniuose. Nemuno kairiajame krante priešais Raigardo slėnį, ties Gerdašių kaimo šiaurine dalimi buvo aptikti 1 radimvietės pėdsakai.

Švendubrės 1 gyvenvietė (pav.1) Lietuvos archeologijos atlaso 1 tome yra aprašoma kaip esanti tarp kopos, vadinamos Baltuoju kalnu, ir paskutiniųjų Švendubrės kaimo trobų V gale, į Nemunykščio senvagę nusileidžiančiame šlaite, per kurį genami galvijai¹⁷. 1962 metų R. Rimantienės archeologinių žvalgymų ataskaitoje ši vieta aprašoma, kaip esanti tarp Baltojo kalno ir paskutinių kaimo trobų, lygiai ties fermų pastatais, į Nemunykščio pusę nusileidžiančiame šlaite, titnago radiniai randami daugiausiai šlaito apačioje¹⁸. Tačiau raštelyje, pridėtame prie 1948 metais K. Jablonskio surinktų titnago radinių, yra pateiktas kiek kitoks vietos aprašymas: smiltynas prie Nemuno senosios vagos, netoli nuo dabartinio Nemuno, aukštai ir apačioje. Šis aprašymas skiriasi nuo aukščiau pateikto, todėl manau, kad 1948 metais radiniai matyt buvo surinkti kitoje radimvietėje, kiek į vakarus nuo Švendubrės 1-osios gyvenvietės. Todėl 1948 metų K. Jablonskio rinkinį sąlyginai pavadinau Švendubrės 14 radimvieta. Pagal LNM saugomus radinius Švendubrės 1-oji stovyklavietė yra įvairialaikė. Dalis jos radinių datuoti neolitu - ankstyvuojū neolitu, kiti ankstesniu ir vėlesniu laikotarpiais tiksliau nedetalizuojant.

Švendubrės 2 gyvenvietė (pav.1) Lietuvos archeologijos atlaso 1 tome yra aprašoma kaip esanti tarp paskutiniųjų Švendubrės kaimo trobų V gale ir gyvulių fermos diendaržio, smėlėtame šlaite, nusileidžiančiame į Nemunykščio senvagę. Gyvenvietės kultūrinis sluoksnis yra sunaikintas gyvulių gynimo, keliukų naudojimo ir pustymo. Šlaito paviršiuje buvo surinkti titnago radiniai. Pagal radinius ši gyvenvietė yra įvairialaikė. Dalis jos radinių datuoti

¹⁷ Rimantienė R. Lietuvos archeologijos atlasas Vilnius, 1974, t. I, p. 73.

¹⁸ Rimantienė R. Žvalgomosios ekspedicijos Birštono HES rajone 1962 metais ataskaita. LNM AS 33, p. 25.

vėlyvuoju mezolitu - ankstyvuoju neolitu ir ankstyvuoju metalų laikotarpiu (II t. pr. Kr. vid. – I t. pr. Kr.), kiti ankstesniu ir vėlesniu laikotarpiais tiksliau nedetalizuojant.

Švendubrės 3 gyvenvietė (pav.1) Lietuvos archeologijos atlaso 1 tome yra aprašoma kaip Astravo kalnas¹⁹, tačiau 1962 m ataskaitoje yra patikslinta “Astravo kalnas už Nemunykščio”²⁰. Pagal tai ir pagal tyrimų vietos aprašymą: nupustytos kopos vakarinė pašlaitė, galima teigti, kad tyrinėtoja supainiojo vietovardžius (arba ne taip suprato vietinių žmonių aiškinimus). Šios gyvenvietės vieta yra vadinama Užubalio kalnu, kuris ir yra už senvagės vadinamos Nemunykščiu. Tikrasis Astravo kalnas yra maždaug už 1 km pietvakarių kryptimi nuo Užubalio kalno, už senvagės vadinamos Dvarnu.

Kalvos V pašlaitėje matyti duobės ir darbų buldozeriu pėdsakai, matyt čia buvo kasamas smėlis, mėtosi nemaža stambių šiukšlių. Kalvos vakariniame šlaite buvo ištirti 3 I kv m dydžio šurfai (pav. 6).

Š. Nr. 1 buvo ištirtas 6m atstumu 25° azimutu nuo stataus kalvos P šlaito viršaus. Kelias ta kryptimi nuo š. Nr.1 buvo 71 m atstumu (pav.6). Po 14-15 cm pilku maišytu dirvožemiu buvo baltas smėlis. Radinių nebuvo.

Š. Nr. 2 buvo ištirtas 26,5 m atstumu 25° azimutu nuo stataus kalvos P šlaito viršaus, 22 m atstumu 175° azimutu nuo kelio į Pereselcų kaimą (pav.6). Po 2-3 cm pilku maišytu dirvožemiu buvo 20-26 cm pilkšvo smėlio sluoksnis, giliau - baltas smėlis. Radinių nebuvo.

Š. Nr. 3 buvo ištirtas 25 m atstumu 332 ° azimutu nuo š. Nr.1, 40 m atstumu 175 ° azimutu nuo š. Nr.2 (pav.6). Po 2-3 cm juosvu dirvožemiu buvo baltas smėlis. Radinių nebuvo.

Kalno V papėdėje radome 2 titnago nuoskalas.

Ši gyvenvietė yra sunaikinta pustymo ir žmonių ūkinės veiklos pastaraisiais dešimtmečiais. Pagal radinius gyvenvietė datuotina I t. pr. Kr. gal būt ir kitais laikotarpiais.

¹⁹ Rimantienė R. Lietuvos archeologijos atlasas Vilnius, 1974, t. I, p. 73.

²⁰ Rimantienė R. Žvalgomosios ekspedicijos Birštono HES rajone 1962 metais ataskaita. LNM AS 33, p. 23.

Švendubrės 4 gyvenvietės vieta K. Jablonskio rinkinyje esančiame raštelyje yra aprašyta labai prieštarinčiai, nurodyti orientyrai yra skirtingose vietose, todėl jos negalima nustatyti net apytiksliai. Pagal radinius ši gyvenvietė yra datuotina mezolitu ar neolitu.

Švendubrės 5 gyvenvietė yra Raigardo slėnio šiaurinėje dalyje buvusio Nemuno vingio kairiojo kranto terasos pakraštyje, 1,1 km į R nuo Kubilnicos upelio pralaidos kelyje Švendubrė - Pereselcai, į P nuo melioracijos kanalo, prie jo R galo (pav.1). Jos centrinė dalis yra sunaikinta nedidelio smėlio karjero. Gyvenvietės teritorijoje buvo ištirti 2 1 kv m dydžio šurfai (pav. 7).

Š. Nr. 1 buvo ištirtas 19,5 m į P nuo terasos šlaito ir 20,5 m 255° azimutu nuo š. Nr.2 (pav.7). Po 5 cm maišytu dirvožemiu buvo baltas smėlis su geležies rūdos junginių raudonomis linzėmis. Radinių nebuvo.

Š. Nr. 2 buvo ištirtas 16 m į P nuo terasos šlaito ir 35 m 250° azimutu nuo melioracijos kanalo R galo (pav.7). Po 5-8 cm maišytu dirvožemiu buvo baltas smėlis. Maišytame sluoksnyje buvo 3 titnago nuoskalos.

Gyvenvietės paviršiuje pavyko surinkti nemaža titnago radinių. Matyt kasant smėlį buvo nukabinta tik užpustyta smėlio kopa.

Šurfų duomenimis gyvenvietės centrinė dalis sunaikinta. Galbūt yra išlikęs vakarinis gyvenvietės pakraštys su nežymiu kultūriniu sluoksniu. Gyvenvietė datuotina mezolitu, kai kurie požymiai rodytų ir vėlyvąjį paleolitą, tačiau šiam datavimui paremti reikia papildomų duomenų.

Švendubrės 6 gyvenvietė yra Raigardo slėnio pietrytiniame krašte, ties Raigardo pelke, aukštumos pietvakariniame kampe (pav.1). Matyt statant melioracijos kanalo pralaidą ir taisant (žvyruojant) kelią gyvenvietės paviršius buvo suniokotas sunkiosios technikos. Pastebėję paviršiuje pavienius titnago radinius ištyrėme 2 1 kv m dydžio šurfus (pav.8).

Š. Nr. 1 buvo ištirtas 15° azimutu 23,5 m atstumu nuo kelio ir 29 m atstumu nuo melioracijos kanalo kranto, ties kelio pralaida per jį (pav. 8). Po 17 cm tamsiai pilku dirvožemiu buvo 10 cm pilkos žemės, giliau - gelsvai rudas žvyras. Rastos kelios greičiausiai natūralios kilmės nuoskalėlės.

Š. Nr. 2 buvo iširtas 15° azimutu 17 m atstumu nuo kelio ir 24 m atstumu nuo melioracijos kanalo kranto, 26 m atstumu 85° azimutu nuo š. Nr.1 (pav. 8). Po 16 cm tamsiai pilku dirvožemiu buvo rudas žvyras. Radinių nebuvo.

Gyvenvietė sunaikinta melioracijos ir kelio tiesimo darbų. Pagal radinius ji datuotina vėlyvuuju mezolitu ir priskirtina Janislavicų kultūrai. Yra keletas galbūt ankstesniu laikotarpiu datuotinių titnago radinių.

Švendubrės 7 radimvietė yra dirbamuose laukuose į P nuo Pereselcų kaimo, Dvarlaukio vietovėje, apie 1500 m į P nuo Kubilnicos upelio pralaidos kelyje Švendubrė - Pereselcai (pav.1). Kadangi didžioji dalis laukų buvo užsėta detaliam jų visų apžiūrėti negalėjome. Paviršiuje rasta skeltės dalis

Švendubrės 8A radimvietė yra užakusios Nemuno senos vagos vingio dešiniajame (šiauriniame) krante (pav. 1). Dirbamuose laukuose ir lauko keliuko paviršiuje surinkti titnago radiniai tiksliau nedatuotini.

Švendubrės 8B radimvietė. Ant neseno lauko keliuko, pusiauakelėje tarp Ažubalio kalno ir Pereselcų kaimo rastas gremžtukas (pav. 1).

Švendubrės 9 radimvietė yra Nemunykščio senvagės dešiniojo kranto terasos pakraštyje dirbamame lauke (pav.1). Paviršiuje rastos 2 nuoskalos.

Švendubrės 10 radimvietė yra daržuose šiaurinėje Raigardo slėnio dalyje, dešiniajame (šiauriniame) Švendubrės upelio krante (pav.1). Gan dideliame plote, apie 500 m ilgio, buvo surinkti pavieniai titnago radiniai, matyt įvairialaikiai.

Švendubrės 11A radimvietė yra 64 m į Š nuo Kubilnyčios upelio griovio, 12-15 m į V nuo kelio Švendubrė - Pereselcai sankasos, pailgos pakilumos P šlaite, dirbamoje žemėje (pav.1). Titnago radiniai, surinkti paviršiuje, tiksliau nedatuotini, matyt yra įvairialaikiai.

Švendubrės 11B radimvietė yra vietovėje (lauke) vadinamame "Senove" 90 m į Š nuo Kubilnyčios upelio griovio, 220 m į ŠR nuo Kubilničios upelio pralaidos kelyje Švendubrė -

Pereselcai, nežymios (apie 0,5 m) pakilumos viršuje, apie 230 m į R nuo Švendubrės 11A radimvietės (pav.1). Dirbamų laukų paviršiuje surinkti titnago radiniai tiksliau nedatuotini.

Švendubrės 11C radimvietė yra vietovėje (lauke) vadinamame "Senove", 110 m į Š nuo Kubilnyčios upelio griovio, 180 m į R nuo Švendubrės 11B radimvietės, pakilumos viršuje, ariamoje žemėje (pav. 1). Paviršiuje rastas skeltės fragmentas.

Švendubrės 12A radimvietė yra 45 m į ŠV (320° azimutu) nuo transformatorinės-siurblinės sankasos, esančios prie Nemunykščio senvagės, 110 m į ŠR nuo labiausiai į PV nutolusios Švendubrės kaimo sodybos, esančios Nemunykščio krante, 20 m į P nuo lauko kelio, einančio palei kaimo sodybų tvoras Raigardo slėnio papėde, ariamame lauke (pav. 1). Titnago radiniai, surinkti paviršiuje tiksliau nedatuotini.

Švendubrės 12B radimvietė yra 40 m į P nuo lauko kelio, einančio palei kaimo tvoras šlaito papėde, 4-6 m į R nuo lauko kelio, vedančio pro R transformatorinės-siurblinės sankasos pusę Nemunykščio ir Kubilnyčios upelio santakos link, ariamoje žemėje, nežymios pakilumos Š šlaite, 105 m į R nuo Švendubrės 12A radimvietės (pav. 1). Paviršiuje surinkti titnago radiniai tiksliau nedatuotini.

Švendubrės 12C radimvietė yra 160 m į P nuo Švendubrės pieno supirkimo punkto pastato (ties A. Kizio sodyba), 280 m į ŠR nuo Nemunykščio dešiniojo kranto, 60 m į Š (345° azimutu) nuo nenaudojamo seno betoninio vandens surinkimo šulinio, ant V-R kryptimi besitęsiančios apie 1 m aukščio pakilumos, dirbamoje žemėje (pav. 1). Paviršiuje surinkti titnago radiniai tiksliau nedatuotini.

Švendubrės 12D radimvietė yra 180 m į R nuo Švendubrės 12C radimvietės, 200 m į V nuo kelio Švendubrė - Pereselcai, 49 m į Š (0° azimutu) nuo melioracijos griovio, vedančio į Kubilnyčios kanalą, Š galo, pakilumos P šlaitelyje. Taip pat 20 m į R nuo aprašytos vietos, 57 m į Š nuo kanalo Š galo į ŠR 60° azimutu (pav. 1). Paviršiuje surinkti titnago radiniai tiksliau nedatuotini, jie matyt yra įvairialaikiai.

Švendubrės 13A radimvietė yra 150 m į ŠR nuo Nemunykščio ir Kubilnyčios upelio santakos, 90 m į V (265° azimutu) nuo žemumoje esančio nenaudojamo betonino vandens surinkimo iš laukų šulinio, 4-8 m spinduliu nuoaukštos įtampos stulpo Nr.300/94 (4 m į P, 5 m į V, 8 m į ŠV), 180 m į PR nuo Švendubrės 12B radimvietės, dirbamoje žemėje, nežymios ariamos kalvelės R pakraštyje, iš dalies šlaitelyje, 140 m į RV nuo Švendubrės 12C radimvietės (pav. 1). Paviršiuje surinkti titnago radiniai tiksliau nedatuotini.

Švendubrės 13B radimvietė yra 180 m į R-PR nuo Nemunykščio ir Kubilnyčios upelio santakos, Kubilnyčios vingyje (13 m į R ir 28 m į Š nuo jos), Murgėliais vadinamos ariamos kalvos V pakraštyje, į P-PR nuo seno gluosnio Kubilnyčios pakrantėje, 140 m į PR nuo Švendubrės 13A radimvietės (pav. 1). Rastos 3 nuoskalos tiksliau nedatuotinos.

Švendubrės 13C radimvietė yra Murgėliais vadinamos kalvos dirbamoje PR pašlaitėje, Kubilnyčios upelio kanalo ir nedidelio melioracijos kanalo santakoje (15 m į Š nuo Kubilnyčios dešinio kranto ir 8 m į V nuo melioracijos kanalo dešinio kranto), 220 m į P nuo Švendubrės 12D radimvietės (pav. 1). Rasta nuoskala.

Švendubrės 14 radimvietė, pagal raštelį iš K. Jablonskio rinkinio radinių dėžutės: smiltynas prie Nemuno senosios vagos, netoli nuo dabartinio Nemuno, aukštai ir apačioje, yra prie Nemunykščio senvagės netoli nuo Nemuno vagos (pav. 1). Pagal radinius ji datuotina vėlyvuojų mezolitu – ankstyvuojų neolitu ir tiksliau neapibrėžiamu ankstesniu laikotarpiu.

Švendubrės 15 radimvietė yra į šiaurės rytus nuo kaimo, ties Velnio akmeniu, 24 m į P-PV (225° azimutu) nuo Velnio akmens, 16 m į PV nuo medinio stendo, dirbamoje žemėje (pav.1). Paviršiuje rastos kelios tiksliau nedatuotinos nuoskalos.

Švendubrės 16 radimvietė yra miške į šiaurės vakarus nuo kaimo (pav.1). Paviršiuje rasta titnago nuoskala tiksliau nedatuotina.

Gerdašių radimvietė. Nemuno kairiajame krante ariamuose laukuose priešais Raigardo slėnį, ties Gerdašių kaimo šiaurine dalimi buvo aptikti 1 radimvietės pėdsakai (pav. 1). Aptiktos nuoskala su retušu ir nuoskala tiksliau nedatuotinos.

Viduramžių laikotarpio Švendubrės kaimo žvalgymai

Viduramžių laikotarpio Švendubrės kaimo vieta didesnių abejonių nekelia. Išlikusi tam laikotarpiui būdinga kaimo struktūra, sodybų ir sklypų išplanavimas liudija, jog galbūt jau nuo XVI a. (nuo XVII a. – tikrai) Švendubrė, su tam tikromis išlygomis, buvo toje vietoje, kur yra ir šiandien. Tokio kaimo archeologinė žvalgyba (turint omenyje dar ir kaimo dirbinių datavimo sunkumus) – sudėtingas ir keblus uždavinys. Buvo žvalgomi daugiausia pagrindinės kaimo dalies ir slėnyje įsikūrusių Pereselcų pakraščiai ir prieigos.

0,18 km į P nuo pieno surinkimo punkto ties A. Kizio sodyba pagrindinėje Švendubrės kaimo dalyje, kaimo gyventojų daržuose (ariamuose rėžiuose), nežymioje R–V kryptimi besitęsiančioje pakilumoje (pav. 13) užfiksuota tamsesnės žemės dėmė – sodybos vieta. Šioje vietoje žemės paviršiuje aptikta keramikos fragmentų: asočių, dubens, puodų ir puodynių liekanų (piešiniai Nr. 3-5), taip pat rasta viena geležies gargažė. Radiniai koncentravosi nedideliame, maždaug 30 x 40 m dydžio plote. Žemės paviršiuje išsiskyrė tamsesnės žemės vieta – buvusio kultūrinio sluoksnio pėdsakai. Sprendžiant iš aptiktų radinių, šioje vietoje XVI–XVII a. stovėjo sodyba. Atsitiktinai ar ne, čia atsidūrė ir gargažė – geležies lydymo atlieka. Tikėtina, kad čia, gerokai nuošaliau nuo pagrindinės – valakinio išplanavimo – kaimo dalies stovėjo kalvio sodyba. Paprastai kalvio sodybos ar dirbtuvės priešgaisriniais sumetimais būdavo kaimo pakraščiuose, ar toliau nuo kaimo, arčiau vandens telkinio.

0,16–0,18 km į R nuo aprašytosios radimvietės, 0,15 km į V nuo kelio Švendubrė – Pereselcai, toje pačioje, R–V kryptimi besitęsiančioje ariamoje pakilumoje, aptikta antrosios sodybos vieta. Žemės paviršiuje rasta keletas pavienių keramikos fragmentų. Sodyba ar atskiras pastatas čia, matyt, stovėjo trumpą laiką, arba čia vyko neintensyvus ūkinis gyvenimas (pavyzdžiui, stovėjo daržinė).

Sprendžiant iš keramikos radinių, ir pirmoji, ir antroji radimvietės yra vienalaikės. Aptikta keramika (daugiausia – virtuvinė) būdinga XV–XVIII a. Didesnė jos dalis priklauso XVI–XVII

a. laikotarpiui. Keletą keramikos fragmentų (lyginant su Vilniaus keramika²¹) galima būtų skirti ir XV a., tačiau neturint daugiau palyginamosios medžiagos iš šio regiono, nuo platesnių komentarų kol kas tenka susilaikyti. Reikalingi vietos archeologiniai tyrimai.

Ekspedicijos metu patikslinti duomenys apie Raigardo slėnyje esantį ar buvusį Švendubrės kapinyną Pereselcais vadinamos kaimo dalies šiauriniame pakraštyje, 0,1 km į Š nuo Broniaus Smaliuko (g. 1929) sodybos. Kapinynu (arba kartais Magilnyku) dabar dažniausia vadinama nedidelė, 10–12 m skersmens kalvelė kiek iškilium viršumi kelio į Švendubrę vakariniame pakraštyje (pav.12). Jau iš seno čia stovėjo kryžiai. Sulyg pasakojimų, šioje vietoje dar XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje buvo laidojami nekrikštyti vaikai, savižudžiai. Pokario metais rekonstruojant kelią bei pilant jo sankasą, kapinyno kalvelė buvo smarkiai apardyta, tuo metu čia rasta daug žmonių kaulų. Išsamesniuose vietos žmonių pasakojimuose kalbama, jog kapinynas apėmė ne tik aprašytą kalvelę, tačiau tęsėsi gerokai į pietvakarius, pagal kalvos, ant kurios įsikūrę Pereselcai, šlaitą (lig šiol čia laukai vadinami „už kapinyno“). Kaip tik šioje vietoje XX a. pradžioje dar buvo pustomi smėlynai bei žmonės rasdavo įvairių dirbinių. Kaip tik čia didysis 1958 m. Nemuno potvynis paplovė iš šlaito žmonių kaulus.

Žmonių pasakojimuose minimi radiniai tai pinigai, žiedai, karoliai: „An to krašto, kur pieskynas, tai da pinigų randam. Tai švedų senovės” (Iš A. Smaliuko, 73 m. užrašė B. Kerbelytė, 1965 m. – LTR 3804/18)²², „Mūs mama žūsis ganė, tai, sako, žiedų išpusto, karolius senoviškus išpusto...” (Iš Antano Kizio, 30 m. užrašė B. Kerbelytė, 1965 m. – LTR 3804/5), „Mama tai pasakodavo, kad, sako, rasdavom tai karolį, suprantat <...>” (Iš A. Kizio, 66 m. užrašė V. Vaitkevičius, 1998 m.). Beje, padavimuose veik visuotinai tvirtinama, jog prie šio kapinyno būta ir bažnyčios ar koplyčios. Sprendžiant iš šių duomenų, Raigardo slėnyje esančios aukštumos šiauriniame pakraštyje buvo viduramžių Švendubrės kapinės ir koplyčia (?). Vietovę tikslinga patyrinėti nuodugniau – ištirti keletą bandomųjų perkasų.

²¹ Palyginimus atliko LII archeologas G. Vaitkevičius.

²² „Rasta žmonių kaulų ir senoviškų metalinių pinigų” pažymėta 1962 m. žvalgomosios archeologinės ekspedicijos ataskaitoje (*Žvalgomoji ekspedicija būsimos Birštono HES rajone*. LIIR F1–242, p. 24).

Galbūt šią vietą lankė T. Narbutas dar 1826 m. (przy wsi Druskienikach <...> w bliskości Niemna widziałem obszerne więcej morga mogiły, całkiem prawie otwarte, przez wyniesienie piasku wiatrami²³) ir aprašė viduramžių laikotarpio žmonių kapus su įkapėmis. Prie žmonių griaučių, galvomis orientuotų į vakarus, buvę randama senų pinigų, metalinių dirbinių (pieniądze stare bardzo i rozmaite kawałki metalow) bei molinių dubenėlių (miseczki gliniane)²⁴.

Galimas dalykas XVIII a. vidurio (XIX a. – tikrai) Švendubrės karčemos vieta, kaip nurodo vietos gyventojai, yra kaimo rytuose, prie kelių, vedančių į Druskininkus ir Pereselcus sankryžos (senasis kelias Pervalkas – Druskininkai). Tikslią karčemos vietą padės nustatyti tik platesni archeologiniai tyrimai.

Mitologinių ir sakralinių objektų žvalgymai

Tarp mitologinio–sakralinio pobūdžio paminklų Raigardo slėnyje ir apylinkėse, be abejonės, iškiliasias yra Švendubrės akmuo.

Remdamasis ne visai aišku kuriuo Z. Gliogerio darbu ir 1923 m. V. Krėvės paskelbtais padavimais²⁵, Švendubrės akmenį „Lietuvos archeologijos medžiagoje“ paminėjo P. Tarasenska²⁶. 1962 m. akmenį aplankė LII žvalgomoji ekspedicija ir pažymėjo, jog tai esąs „nearcheologinis paminklas“²⁷. Sudarant kultūros ir istorijos paminklų sąrašus, Švendubrės akmuo vis dėlto buvo įrašytas į archeologijos paminklų sąrašą (AR 1551). 1974 ir 1988 m. akmenį žvalgė MMT ekspedicijos. 1988 m. ekspedicija (vad. J. Balčiūnas), beje, padarė labai svarbų atradimą – ant akmens šono buvo pastebėtos duobutės. Tai leido Švendubrės akmenį priskirti šventų akmenų grupei, paprastai datuojamai žalvario – ankstyvojo geležies amžiaus laikotarpiu²⁸ (paminėtina,

²³ *Dzieje starożytne narodu Litewskiego*, t. 1, p. 365–366.

²⁴ Ten pat, p. 366–367.

²⁵ *Padavimai apie Raigrodo miestą*, p. 134.

²⁶ Tarasenska P. *Lietuvos archeologijos medžiaga*. K., 1928, p. 24.

²⁷ *Žvalgomoji ekspedicija būsimos Birštono HES rajone*. LIIR F1–242, p. 24.

²⁸ Vaitkevičius V. *Akmenys su duobutėmis: sena ir nauja* // Kultūros paminklai, 1996, kn. 3, p. 16.

jog 1998 m. žvalgymų metu, vos už 25 m nuo akmens į P, dirvoje užfiksuota akmens amžiaus radimvietė, žr. Švendubrės 15 radimvietę).

Švendubrės akmuo yra 0,7 km į PR nuo Nemuno dešiniojo kranto, 0,18 km į ŠV nuo O. Kalėdienės sodybos, kelio, vedančio į Druskininkus per Kačerginę (plytinės vieta) PV pusėje.

Akmuo pilkai rausvos spalvos smulkiagrūdis granitas, netaisyklingo penkiakampio formos. Kraštinių ilgis prie pagrindo: 4,9 m (R), 3,5 m (PR), 3,2 m (PV), 3,1 m (V), 5,4 m (Š) (bendra apimtis – 20,1 m). Akmens aukštis siekia 3,15 m (Š). Keliose vietose matomos akmens skaldymo žymės.

Akmens R šone, 50° nuolaidėjančioje plokštumoje, 1,16–1,18 m aukštyje nuo pagrindo ir 0,9–0,92 m žemiau viršaus, yra 7 gerai matomos ir 2 spėjamos duobutės (pav. 10). Mažiausioji duobutė yra 2,5 cm skersmens, 0,3 cm gylio, 1 duobutė – 3,5 cm skersmens, 0,3 cm gylio, 4 duobutės – 4 cm skersmens, 0,2–0,3 cm gylio, o didžiausioji duobutė yra 4,5 cm skersmens ir 0,5 cm gylio. Dvi spėjamos duobutės yra 3 cm skersmens, 0,2–0,3 cm gylio.

Akmenį bandyta skaldyti statant Druskininkų, Ratnyčios ar Ašužos (dabar – Baltarusija) bažnyčias. Kiek vėliau apskaldė vietos žmonės ūkiniams reikalams, matyt todėl ant akmens viršaus (vakarinėje pusėje), 1936 m. buvo pritvirtintas geležinis kryželis ir akmuo, atvykusių kunigų pašventintas. Pokario metais kryželis buvo nulaužtas, ir ilgą laiką virš akmens kyšojo tik trumpas geležinis strypelis. Kryželis vėl pritvirtintas atgimimo laikotarpiu, tačiau ir po to dar kelis kartus buvo nulaužtas.

Kryželis ant akmens bei senesnių vietos gyventojų pasakojimai liudija, jog bent iki XX a. vidurio akmuo nebuvo vadinamas Velnio akmeniu. Vėliau, sekant plačiai žinomam padavimui, jog akmenį nešė Velnias, norėdamas užtvenkinti Nemuną, akmuo tarp žmonių, o ir oficialiuose popieriuose imtas vadinti Velnio vardu (plg.: „Apšventė, o kap užąj paskum bolševikai, tai parašė „Velnio akmuoj““ (iš O. Kalėdienės, 86 m., užrašė V. Vaitkevičius, 1998 m.).

Pažymėtina, jog akmuo yra Ažugojais, Pagojais vadinamoje vietovėje. Gojaus pavadinimą dabar išlaikė vietovė net už 3,5 km į Š nuo akmens – dešiniajame Nemuno krante. Tai pamiškėje

įsikūrusio oro uosto vieta. Peršasi mintis, jog kažkada Gojumi vadintas miško masyvas siekė Švendubrės laukus, kur guli aprašomas akmuo – tik taip galima paaiškinti, kodėl šie laukai vadinami Ažugojais ar Pagojais.

Mitologinio – sakralinio pobūdžio duomenys užfiksuoti apie Raigardo slėnyje buvusį vadinamąjį Raistą ir į ŠV nuo jo plytinčią Kleboniškę. Raistas – durpynas, apie kurį pasakojami gausūs padavimai (prasmegęs Raigardo miestas ir bažnyčios, iš po žemių skamba varpai ir t. t.) užėmė maždaug 60–70 ha plotą. Tai buvo įprastos Lietuvoje 4–6 m gylio pelkės²⁹ su menkomis, žemaūgėmis pušelėmis ir spanguolių kupstais. 1950–aisiais metais čia atvyko pirmosios melioratorių grioviakasės ir prasidėjo sudėtingas, ilgai užtrukęs šios vietos, o kartu ir viso slėnio nusausinimas.

Padavimuose minimų prasmegusių bažnyčių bei klebonijos vieta – Kleboniške vadinamas į ŠV nuo Raisto plytintis, maždaug 60 ha ploto, iš dalies mišku apaugęs aukštumos masyvas (1-oji viršsalpinė terasa). Konkreti Kleboniškės vieta su pasakojamais padavimais, deja, nebesiejama.

Trumpai reikėtų paminėti ir originaliame padavime nurodomą kelia, jungusį mitinį Raigardo miestą su Ratnyčios bažnyčios vieta. Šiuo keliu iš prasmegti pasmerktos miesto pasitraukė kunigai: „Tai tadu prisisapnavo kunigam, ty tokiem jų apaštalam, „išaikit iš cia, išvažuokit“. Ir parodė, ty tokis ravas yra <...>. Jie nulipo ir cisiai, sako, aikit, cisiai, ir jei [jie] nuvėj nat šiton vieton, kur Ratnyčios bažnyčia stato. Ir takas dar tas ir yra“ (iš K. Suraučiaus, 81 m., užrašė V. Vaitkevičius, 1998 m.). Tai vienas iš retai pasitaikančių atvejų, kuomet mitinės realijos yra susietos su tikrovėje egzistuojančiais keliais, brastomis ar kitais panašiais objektais. Minimas „takas“ iš Raigardo – dabar paprastas mišku vingiuojantis kelias, einantis Ratnyčios kryptimi. Jį nutraukia tik Kauno – Gardino kelias ir Druskininkų – Pariečės geležinkelis.

Surinkti duomenys apie Raigardo slėnyje, pietinėje Ažubalio kalno papėdėje buvusį šaltinį, vadintą Akelemis. Šaltinis sunyko pokario metais toje vietoje iškasus melioracijos kanalą. XIX a. pabaigoje – XX a. pirmoje pusėje gydymo tikslais šio šaltinio vandenį naudojo vietos gyventojai.

Paminėtinas ir vos 0,4 km į PV nuo Lietuvos Respublikos sienos, už Dvarnu vadinamos Nemuno senvagės, jau Baltarusijoje, esantis Astravo kalnas. Dėl suprantamų priežasčių, jis žvalgytas nebuvo. Užfiksuotas jo pavadinimas „Svetaja gora” (iš V. Smaliuko, 54 m., užrašė V. Vaitkevičius, 1998 m.). Padavimuose ši vieta siejama su Karaliūno duobe prie Ratnyčios. Sakoma, kad iš Karaliūno duobės kareiviai ėmė žemes ir supylė Astravo kalną.

Baigiant kalbėti apie Raigardo slėnyje ir šalia jo esančius mitologinio pobūdžio objektus, taip pat reikėtų paminėti kelis kalbinius – etimologinius faktus. Švendubrės pavadinimas vietos žmonių kildinamas įvairiais būdais: (1) „seniau buvo žmonės šventi”, (2) čia esanti „šventoji dauba”; buvo „šventa vieta”, (3) čia augo meldai – „švendrės”, (4) čia buvęs ažuolynas (*dubrava*), (5) čia gyvenęs žmogus, pavarde Švendubris. Nepretenduodami į profesionalų kalbinį tyrimą, mes pateiksime argumentus už mitinį – sakralinį pavadinimo kilmės aiškinimą.

Matyti, jog pavadinimas sudarytas iš dviejų dalių: šven+dubrė. Antrosios dalies reikšmė gerai paliudyta. Bendrine prasme, *dubra* tai „duoba miške” (užrašyta Leipalingio krašte), *dubravas* – „skersai kelio išmušta duobė, duburys, išgrauža, dumbravas”, plg.: „Per dubravus važiuodamas sulaužiau ratus”³⁰, *dubravelė* – „klampynė”³¹. Matyt, *dubrė* susijusi su tokiais žodžiais kaip *duobė*, *duburys*, *dubti*, *dubus* („gilus”)³². Pirmąją Švendubrės pavadinimo dalį „šven” galima sieti bent su keliomis reikšmėmis. Turėdami omenyje, kad kaimas egzistavo prie slėnio–duburio („dubrės”), apie kurio pelkėtąją dalį buvo žinomi gausūs, tame tarpe, sakralaus turinio, padavimai, siūlome Švendubrės pavadinimą interpretuoti kaip sudarytą iš dviejų žodžių: švent(a)+dubrė. Susidūrus *t* ir *d* raidžių porai, natūralu, viena iš jų pranyko. Palyginkime kiek panašius atvejus su sakraliais vietų pavadinimais: įvairuojantį Švindupės ir Šventupės pavadinimą (Paberžės s–ja, Vilniaus r.)³³, Šventgirio ir Švengirio pavadinimą (Žygaičių s–ja,

²⁹ Mikalauskas A. *Nemuno slėnio Raigrudo kilpoje geomorfologija*, p. 47–48.

³⁰ Lietuvių kalbos žodynas. V., 1953, t. 2, p. 546.

³¹ Vidugiris A. *Zietelos šnektos žodynas*. V., 1998, p. 159.

³² Plg.: Būga K. *Rinktiniai raštai*. V., 1959, p. 351.

³³ Užrašyta 1968 m. – VK.

Tauragės r.)³⁴, kaimo pavadinimą Švendūnai, kur yra Šventaja vadinama dauba – „užželianti pelkė“ (Nemakščių s–ja, Raseinių r.)³⁵.

Be aukščiau aprašytų mitologinių – sakralinių objektų Raigardo slėnyje ir jo apylinkėse dešiniajame Nemuno krante, kairiajame krante žvalgytas Gerdašių (Leipalingio s–ja, Lazdijų r.) Kunigo šaltinis. Žinių apie jį, rengiantis ekspedicijai, suteikė Lietuvos literatūros ir tautosakos instituto asistentė I. Žilienė. Ekspedicijos metu vietos gyventojai parodė tik ką išleistą publicistinę knygelę apie Gerdašius, kur paminėti padavimai apie šaltinį³⁶.

Šaltinis yra tuoj už šiaurinės Gerdašių senovės gyvenvietės, vadinamos Noruške (AV 619), ribos, alksnyne, Nemuno kranto aukštumos papėdėje. Maždaug 60 m ilgio (ŠV–PR), 30 m pločio (ŠR–PV) sufoziniame cirke trykšta keletas stiprių versmių, kurios susilieja į 1–1,3 m pločio srovingą upelį ir nuteka 205°–210° (P–PV) kryptimi. Maždaug už 60 m šis upeliukas įteka į melioracijos kanalu virtusį upelį.

Paplitusiuose padavimuose pasakojama, jog šaltinio vietoje (ant kalno, kurio papėdėje šaltinis trykšta) stovėjo bažnyčia, kuri prasmego. Sekmadeniais, vidurdienį šioje vietoje buvę girdėti varpų skambesys.

Žvalgymų Raigardo slėnyje ir jo apylinkėse metu, taip pat bendraujant su vietos gyventojais, buvo užfiksuota ir lokalizuota pusšimtis Raigardo slėnio ir apylinkių mikrotoponimų – vietovardžių, vandenvardžių. Juos pateikė daugiausia senosios ir vidurinėsios kartos Švendubrės bei Pereselcų gyventojai. Kai kurių vietovardžių vartojimas tvirtai išsisknijęs ir žinomas visuotinai, įvairuoja labai nežymiai. Kai kurie vietovardžiai buvo žinomi vos vienam – dviem gyventojams. Visų šių duomenų pagrindu buvo sudarytas mikrotoponimų žemėlapis M 1 : 10 000 (Pav. 9).

³⁴ Užrašyta 1983 m. – VK.

³⁵ Užrašyta 1978, 1983 m. – VK.

³⁶ Prapiestis J. *Pasaulė pradededa sodzun*. V., 1998, p. 14.

Išvados

1998 m. žvalgomosios ekspedicijos atlikti darbai mokslinė prasme buvo naudingi. Raigardo slėnyje ir apylinkėse (Varėnos r.) buvo užfiksuota 19 akmens, žalvario ir ankstyvojo geležies amžių gyvenviečių bei radimviečių. Be to, 1 radimvietės pėdsakai užfiksuoti Gerdašiuose (Lazdijų r.).

Netiesioginiai duomenys iš Švendubrės 1, 5, 6 ir 14-osios gyvenviečių rodo, kad Raigardo slėnio teritorijoje ir greta jos jau vėlyvajame paleolite galėjo būti žmonių. Neginčytinai mezolito laikotarpiu datuojamos Švendubrės 5 ir 6-oji gyvenvietės buvo įsikūrę didžiojo Nemuno senvagės lanko krante.

Vėlyvojo mezolito – ankstyvojo neolito gyvenviečių pėdsakų rasta Švendubrės 1, 2, 14-ojoje gyvenvietėse aukštoje Raigardo slėnio cirko terasoje. Ankstyvuojų metalų laikotarpiu (žalvario ir ankstyvasis geležies amžiai) datuojamos Švendubrės 1, 2, 3-oji gyvenvietės Raigardo slėnio cirko šlaituose ir slėnio viduryje esančiose kalvose.

Viduramžių laikotarpiu (XVI–XVIII a.) datuojamos sodybvietės, kapinynas, karčemos vieta, spėjamos koplyčios ir kalvio sodybos vietos.

Daugelis šių archeologinių objektų yra apardyti ilgametės žmonių ūkinės veiklos, tačiau 1999 m. planuojami atlikti archeologiniai tyrinėjimai turėtų patikslinti šių objektų chronologiją bei nustatyti žmonių gyvenamos Raigardo apylinkėse ypatumus.

Radinių sąrašas

Švendubrės senoji kaimavietė:

1. Puodo, žiesto, sienelės fragmentas. Išorinė indo pusė puošta horizontalių linijų ornamentu. Molio masė šviesiai rudos spalvos su negausiomis grūsto akmens priemaišomis. Sienelės aprūkusios. Dydis – 33x39x8 mm. (pieš. 5: 2).
2. Puodo, žiesto, sienelės fragmentas. Išorinė indo pusė puošta voleliu su įstrižomis įkartomis. Molio masė šviesiai rudos – pilkos spalvos su negausiomis grūsto akmens priemaišomis. Sienelės aprūkusios. Dydis – 57x47x9 mm. (pieš. 5: 4).
3. Puodo, žiesto, sienelės fragmentas. Išorinė indo pusė puošta bangelėmis. Molio masė šviesiai rudos spalvos su negausiomis grūsto akmens priemaišomis. Sienelės aprūkusios. Dydis – 39x46x9 mm. (pieš. 5: 5).
4. Puodo, žiesto, sienelės ir kaklelio fragmentas. Puodo briauna lygi. Išorinė indo pusė su nežymiu peteliu. Molio masė šviesiai rudos spalvos su negausiomis grūsto akmens priemaišomis. Sienelės aprūkusios. Dydis – 40x30x8 mm. (pieš. 4: 4).
5. Puodo, žiesto, sienelės fragmentas. Išorinė indo pusė puošta horizontalia linija. Molio masė šviesiai rudos spalvos su negausiomis grūsto akmens priemaišomis. Sienelės aprūkusios. Dydis – 36x35x7 mm. (pieš. 5: 6).
6. Puodo, žiesto, sienelės fragmentas. Išorinė indo pusė puošta bangele. Molio masė šviesiai rudos spalvos su negausiomis grūsto akmens priemaišomis. Sienelės aprūkusios. Dydis – 35x25x6 mm. (pieš. 5: 1).
7. Puodo, žiesto, sienelės ir kaklelio fragmentas. Puodo briauna lygi, atlenkta į išorę. Molio masė šviesiai rudos spalvos su negausiomis grūsto akmens priemaišomis. Sienelės aprūkusios. Dydis – 35x33x8,5 mm. (pieš. 4: 7).

8. Puodo, žiesto, sienelės ir kaklelio fragmentas. Puodo briauna lygi, užlenktas į vidų. Molio masė šviesiai rudos spalvos su negausiomis grūsto akmens priemaišomis. Dydis – 39x47x7 mm. (pieš. 4: 6).

9. Puodo, žiesto, sienelės ir kaklelio fragmentas. Puodo briauna lygi. Molio masė rudos spalvos su negausiomis grūsto priemaišomis. Sienelės aprūkusios. Dydis – 40x30x8 mm. (pieš. 4: 5).

10. Puodo, žiesto, sienelės fragmentas. Molio masė šviesiai rudos – pilkos spalvos su negausiomis grūsto akmens priemaišomis. Sienelės aprūkusios. Dydis – 45x42x10 mm. (pieš. 5: 7).

11. Puodo, žiesto, sienelės fragmentas. Išorinė pusė lyginta, vidinė pusė aprūkusi. Molio masė šviesiai rudos- pilkos spalvos su negausiomis grūsto akmens priemaišomis. Dydis – 41x39x12 mm. (pieš. 5: 8).

12. Puodo, žiesto, sienelės ir kaklelio fragmentas. Puodo briauna lygi, atlenkta į išorę. Molio masė šviesiai rudos spalvos su negausiomis grūsto akmens priemaišomis. Vidinė sienelės pusė aprūkusi. Dydis – 40x35x6 mm. (pieš. 4: 1).

13. Puodo, žiesto, kaklelio fragmentas. Puodo briauna užapvalinta. Keramika plonasienė glūdinta. Molio masė pilkos spalvos. Dydis – 33x28x5 mm. (pieš. 4: 2).

14. Puodo, žiesto, kaklelio fragmentas. Puodo briauna lygi, sienelė puošta bangele. Molio masė šviesiai rudos spalvos su negausiomis grūsto akmens priemaišomis. Dydis – 42x17x6 mm. (pieš. 4: 3).

15. Puodo, žiesto, kaklelio fragmentas. Puodo briauna užapvalinta. Molio masė šviesiai rudos spalvos su negausiomis grūsto akmens priemaišomis. Dydis – 27x17x6 mm.

16. Puodo, žiesto, sienelės fragmentas. Išorinė indo pusė puošta horizontaliomis linijomis. Molio masė rudos spalvos. Sienelės aprūkusios. Dydis – 35x32x4 mm. (pieš. 4: 9).

17. Asočio, kaklelio su ašele fragmentas. Molio masė tamsiai rudos spalvos. Išorinė indo pusė aprūkusi. Dydis – 15x33x6 mm. (pieš. 5: 3).

18. Puodynės – dubens (?) dugno fragmentas. Vidinė pusė glazūruota skaidria, žalios spalvos glazūra. Molio masė šviesiai rudos spalvos. Dydis – 24x51x5 mm.

19. Puodynės – ąsočio (?) kaklelio fragmentas. Molio masė rudos spalvos. Dydis – 40x30x8 mm.

20. Puodo, žiesto, pakraštėlio fragmentas. Briauna užapvalinta, nežymiai atlenkta į išorę. Molio masė šviesiai rudos spalvos. Vidinė sienelės pusė aprūkusi. Dydis – 27x57x6 mm. (pieš. 3: 2).

21. Puodo, žiesto, pakraštėlio fragmentas. Briauna lygi, nežymiai atlenkta į išorę, sienelės puoštos bangelėmis. Molio masė rudos spalvos. Dydis – 47x47x6 mm. (pieš. 3: 5).

22. Puodo, žiesto, sienelės fragmentas. Molio masė rudos spalvos, su negausiomis grūsto akmens priemaišomis. Dydis – 35x37x10mm.

23. Puodo, žiesto, sienelės fragmentas. Molio masė rudos spalvos, su negausiomis grūsto akmens priemaišomis. Sienelės aprūkusios. Dydis – 36x28x11mm. (pieš. 3: 4).

24. Puodo, žiesto, pakraštėlio fragmentas. Briauna lygi, nežymiai atlenkta į išorę. Molio masė rudos spalvos, su negausiomis grūsto akmens priemaišomis. Dydis – 25x28x6 mm. (pieš. 3: 1).

25. Koklio, plokštinio, smulkus briaunos fragmentas. Išorinė pusė padengta žalia glazūra. Dydis – 5x18x10 mm.

26. Puodo, žiesto, sienelės fragmentas. Molio masė tamsiai pilkos spalvos, sienelės gludintos. Dydis – 47x30x4mm. (pieš. 4: 8).

27. Puodo, žiesto, sienelės fragmentas. Išorinė pusė puošta horizontaliomis linijomis. Molio masė tamsiai pilkos spalvos, sienelės gludintos. Dydis – 47x30x4 mm. (pieš. 4: 8).

28. Gargažė, geležinė.

29–45. Smulkūs puodų sienelių fragmentai. Molio masės rudos spalvos su negausiomis grūsto akmens priemaišomis.

Švendubrės 2-oji senovės gyvenvietė

Šlaitas tarp kaimo ir karvidžių, paviršius:

- 21 nuoskala,

Švendubrės 3-oji senovės gyvenvietė

Užubalio kalno V papėdės paviršius:

- 2 nuoskalos

Švendubrės 5-oji senovės gyvenvietė

Š. Nr.2. Tamsiai pilkas maišytas dirvožemis:

- 3 nuoskalos,

Paviršius:

1- ašmenėlio statmenai ret. šonu vid. dalis. 0,8x0,7. Perd. (pav. 2: 4),

2- skeltės a. dalis. 1,8x2,1. Pilkšvai pat. (pav. 2: 5),

3- skeltės vid. dalis. 1,1x1,4. Pilkšvai pat.,

4 - skeltės pirminės vid. dalis. 3,6x1,7. Pilkai pat., perd. (pav. 2: 7),

5 - dirbinio iš skeltės netaisyklingos dalis su statmenai retu šonu ir kairiojo šono apatine dalimi. Apatiniame gale išskirtas smaigalys ar įklotė nuskilęs. 3,5x1,5. Balsvai pat. (pav. 2:6),

- 27 nuoskalos;

Švendubrės 6-oji senovės gyvenvietė

Š. Nr.1. Rudas žvyras;

- 4 titnago duženos (natūralios kilmės ?),

Paviršius:

- 1 - skeltės v. dalis be v. galiuko. 1,6x1. Perd. (pav. 2: 1),
- 2 - skeltės v. dalis be v. galiuko. 1,7x1. Perd., melsvai pat. (pav. 2: 2),
- 3 - lancetas su smaigaliu skeltės a. gale, su išskala, statmenai ret. šonu, su lanceto išskala tik beveik statnena skeltės ilgiui, pagrindo vietoje. 3,1x1,1. Pilkai pat. (pav. 2: 3),
- 16 nuoskalų (galbūt dalis jų natūralios kilmės);

Švendubrės 7 radimvietė

Ariamas laukas:

- 1 - pirminės skeltės vid. dalis. 3x1,6. Juosvas;

Švendubrės 8A radimvietė

Ariamo lauko ir lauko keliuko paviršius:

- 1 - nuoskala su retušu. 2,7x4,6. Pilkai pat.,
- 2 - nuoskalos dalis su retušu. 1,7x3. Perd.,
- 10 nuoskalų;

Švendubrės 8B radimvietė

Lauko keliuko paviršius:

- 1 - pusiau apskritas gremžtukas iš žievinės nuoskalos. 2,3x2,1. Pilkai pat.,

Švendubrės 9 radimvietė

Ariamų laukų paviršius:

- 2 nuoskalos;

Švendubrės 10 radimvietė

Ariamų laukų ir daržų paviršiai:

- 1 - nuoskalos v. dalis su retušu ir util. retušu šonuose. 4,1x2,1. Šv. Pilkas,
- 2 - skeltės a. dalis. 1,6x1,1. Juosvas,
- 3 - nuoskala su retušu. 3,3x2,1. Pilkai pat.,
- 4 - gremžtukas trikampio formos su ašmenimis visame perimetre iš nuoskalos. 3,8x2,4. T. pilkas
(pav. 2: 8),
- 3 nuoskalos;

Švendubrės 11A radimvietė

Ariamų laukų paviršius:

- 1 - skaldytinis, sunaudotas iš nedideliožaliavos gabalo. 4,6x2,8x2,5. Pilkai pat.,
- 2 - skaldytinis nuoskaloms amorfinis. 3,9x5,5x3,4. T. pilkas,
- 3 - režtuko, suf. retušu ir nuskėlimais v. dalis, su ret. šone. 1,9x2,2. Pilkai pat.,
- 4 - gremžtukas galinis iš nuoskalos, su nedaug retušuotais ašmenimis. 3,5x2,5. Pilkai pat.,
- 5 - grandukas iš senesnės nuoskalos. 4,7x4. Melsvai pat., pilkai pat.,
- 6 - ašmenėlio, statmenai retušuotu k. šonu dalis iš skeltės v. dalies. 1,5x0,9. Perd.,
- 7 - režtukinio nuskėlimo vid. dalis, su kiti nusk. negatyvu. 0,9x0,3. Pilkai pat.,
- 8 - nuoskala su ret šonuose. 3,7x1,6. Pilkai pat.,
- 9 - skeltės pirminės v. dalis su ret. v. gale. 2,7x1,6. Pilkai pat. (pav. 2: 12),
- 10 - gremžtukas galinis. 1,6x1,5. Pilkai pat. (pav. 2: 9),
- 11 - skeltės vid. dalis. 1,8x1,5. Juosvas,
- 12 - gremžtukas, suformuotas iš nuoskalos, su vienais ašmenimis v. pusės v. gale, kitais - d. šono a. pusėje. 2,6x2,9. Pilkai pat. (pav. 2: 10),
- 13 - režtukinis nuskėlimas, su retušu šone ir kiti nuskėlimo negatyvu. 1,9x0,6. Pilkaipat.,

14 - režtukas, suformuotas retušu ir 1 nuskėlimu nuoskalos vid. dalies kampe. 4,2x1,4. Pilkai pat.

(pav. 2: 11),

15 - skeltės a. dalis su retušu k. šono a. pusėje. 4,2x2,4. Pilkai pat. (pav. 2: 13,

16 - skaldytinio sunaudoto dalis. 2,1x1,9x1,5. Pilkai pat.,

17 - nuoskala su ret. k. šone. 6,6x3,9. Šv. Pilkas,

18 - skaldytinio aikštelės nuoskala panaudota kaip grandukas. Su util. retušu. 1x3,5x3,9. Pilkas,

- 24 nuoskalos;

Švendubrės 11B radimvietė

Ariamų laukų paviršius:

1 - žaliavos gabaliukas apskaldytas. 2,5x5,4x2,8. Pilkai pat.,

2 - skaldytinis amorfinis nuoskaloms. 8,9x5,7x4,7. Pilkai pat.,

3 - nuoskala su retušu šone ir retušu pradėtu formuoti perforatoriaus ? smaigaliu. 4,9x4,2. Pilkai pat.,

Švendubrės 11C radimvietė

Ariamo lauko paviršius:

1 - skeltės vid. dalies fragmentas. 1,1x1,1. Perd.;

Švendubrės 12A radimvietė

Ariamo daržo paviršius:

1 - skaldytinis vienagalys, suformuotas iš nedidelės nuoskalos. 2,3x1,6x2,5. Pilkai pat.,

2 - skaldytinio aikštelės atnaujinimo nuoskala su retušu šonuose. 0,8x2,6x3,1. Pilkai pat.,

- 9 nuoskalos;

Švendubrės 12B radimvietė

Ariamo daržo paviršius:

- 1 - skaldytinis, labai sunaudotas. 3,4x2,1x1,4. Pilkai pat.,
- 2 - grandukas iš perdegusios nuoskalos. 3,5x2. Pilkai pat., perd.,
- 3 - skaldytinis briauninis dvipusis. 3,7x3,6x1,8. Pilkaipat.,
- 7 nuoskalos ir duženos;

Švendubrės 12C radimvietė

Ariamo daržo paviršius:

- 1 - skeltė pirminė be v. galo su util. retušu k. šone. 5,8x2,1. Pilkai pat. (pav. 2: 14),
- 2 - skaldytinis nuoskaloms briauninis netaisyklingas. 3,1x4,5x2,3. Pilkai pat.,
- 3 nuoskalos;

Švendubrės 12D radimvietė

Ariamo daržo paviršius:

- 1 - makrolitinio dirbinio fragmentas 4x2,4x2. Pilkai pat.,
- 2 - nuoskala su ret. v. gale. 4x2,1. Pilkai ir pilkšvai pat.,
- 3 - skeltės vid. dalis. 1,2x1,4. Perd.,
- 4 - skeltės a. dalis su util. ret. šonuose. 2,1x1,8. Pilkai pat.,
- 5 - skeltė su util. reušu šonuose. 5,9x1,5 cm. Pilkai pat. (pav. 2: 15),
- 6 - režtukas šoninis, suformuotas iš masyvios nuoskalos nuskėlimais į abi puses. Kitame gale nuskėlimas skersai nuoskalos. 4,3x3. Pilkai pat. (pav. 2: 16),
- 7 - gremžtukas galinis iš pirminės nuoskalos. 5,6x3,9. Pilkai pat. (pav. 2: 17),
- 14 nuoskalų.,
- skiltuvo titnagas,

Švendubrės 13A radimvietė

Ariamo daržo paviršius:

- 1 - skaldytinio amorfinio nuoskaloms dalis. 4,3x2,7x2,5. Pilkai pat.,
 - 2 - skaldytinis l. sunaudotas vienagalis nuoskaloms. 3,2x2,4x2,1. Pilkaipat.,
 - 3 - nuoskala su retušu. 2,4x2,6. T. pilkas,
 - 4 - gramdukas pusiauapskritas su ašmenimis beveik visame nuoskalos perimetre. 2,8x2,1. Pilkai pat.,
 - 5 - grandukas su ašmenimis nuoskalos k. šone ir v. gale. 2,5x1,8. Pilkšvai pat.,
 - 6 - skeltės a. dalis. 2,2x1,5. Balsvai pat.,
 - 7 - skeltė pirminė. 4,9x1,9. Pilkai pat.,
- 17 nuoskalų,
 - skiltuvo titnagas;

Švendubrės 13B radimvietė

Ariamo daržo paviršius:

- 3 nuoskalos;

Švendubrės 13C radimvietė

Ariamo daržo paviršius:

- nuoskala;

Švendubrės 15 radimvietė

Paviršius:

- 2 nuoskalos;

Švendubrės 16 radimvietė

Paviršius:

- nuoskala;

Gerdašių radimvietė

Ariamų laukų paviršius:

- 2 nuoskalos.

Padavimai, pasakojimai bei sakmės

apie Raigardo slėnį ir apylinkes

Žvalgomosios ekspedicijos metu iš Švendubrės gyventojų buvo užrašyta daugiau kaip 50 originalių tautosakos kūrinų, daugiausia padavimų, sakmių, pasakojimų apie Švendubrės kaimo pavadinimo kilmę, Didįjį ar Velnio akmenį, Sėdymo kalną, Uolikalnį, Švendubrės senkapius, prasmegusį Raigardo miestą, Kleboniškės bažnyčias, Astravo kalną, taip pat Ratnyčios Karaliūno duobę bei kitas vietas.

Š v e n d u b r ė s p a v a d i n i m a s

[Švendubrė]

Švendubrė – seniau buvo žmonės šventi, dievų pripažino ir kaimas Švendubrė.

– *Ar buvo ažuolų?*

– Buvo ir ažuolų. Nuvėj ažuolai senų čėsų: čia vanduo seniau buvo.

P. Švendubrės k., Vrn. – Antanas Smaliukas, 73 m. U. B. Kerbelytė 1965. Sg. LTR 3804(19).

[Švendubrė]

Iš ko pavadinimas, kaip mum mokytojas sakė, iš ko pavadinimas Švendubrė? Reiškia “Šventoji dauba” – Švendubrė pavadinimas, o Raigardas iš lenkiško “Rojaus daržas” – Raigarod – “Rojaus daržas” kažkaip tai kilęs pavadinimas. Tai mokytojas istorijos aiškino per pamokas. Tai Švendubrė, skaito, “Šventoji dauba”. Nu iš tikrųjų čia ir yra tokia kai dauba, vat.

P. Švendubrė, Vrn. – Antanas Kizys, Juozo, 66 m. U. V. Vaitkevičius, 1998.

Pateikėjo pst.: pirmasis istorijos mokytojas pokario metais Švendubrėje buvo Petras Vasiliauskas.

[Švendubrė]

Sako, kad čia tekėjo kada tai Nemunas, o čia ta pakalnė, kur matosi, čia augo meldai, tai dzūkiškai sako “švendrė”, tai kilo pavadinimas. Paskui kažkoki buvo, prisimenu, mama sakydavo, kai burtininkai, ir tą vandenį išvedė, tokia legenda... <...>.

P. Švendubrė, Vrn. – Antanas Kizys, Juozo, 66 m. U. V. Vaitkevičius, 1998.

[Švendubrė]

Švendubris – pavardė vieno žmogaus, ir, sako, pavardė ir visų sodzių Švendubrė. Šitęp žmonės kalbėjo.

P. Švendubrė, Vrn. – Ona Kalėdienė–Smaliukaitė, Antano, 86 m. U. V. Vaitkevičius, 1998.

[Švendubrė]

Kleboniškės čia šventa vieta, ba ty daug bažnyčių buvo, žmonės ėj bažnyčion, nu vot, ir pavadzino “šventa”, “šventa” ir “Švendubrė”.

P. Švendubrė, Vrn. – Kazys Suraučius, Jono, 81 m. U. V. Vaitkevičius, 1998.

R a i g a r d a s

Около дер. Привалки указывают место битвы тевтонских рыцарей с литовцами. Невдалекъ отсюда есть торфяное болото, которое образовалось, по преданию, на месте существовавшей здесь когда-то крепости и окружавшего послѣднюю города – “Райгородъ”. Жители Райгорода, по словамъ народной легенды, вели безнравственную жизнь и за это, а также и за невнимание, къ проповѣди нѣкого пустынника, провалились въ землю, и на месте города образовалось болото, въ которой долго послѣ того были слышны колокольные звоны.

Покровский Ф. В. Археологическая карта Виленской губернии. – Труды Виленскаго отделения Московскаго предварительнаго комитета по устройству в Вильне IX археологическаго съезда. – Вильна, 1893, с. 112.

[Raigardas]

Buvo miestas ir nuvej` po žeme <...>.

Raigardan važiavo kunigas ir pergulēt norėjo ir jam vis sapnavos: “Kelkis ir važiuok, ba šitas miestas eis po žeme!”. Ir rozų, ir kitų. Jis griebės ir išvažiavo. Ir pamiršo knygu. Grižo – ir nei knygos, nei miesto.

Lyguma ten. Dabar kanalus iškasė ruskiai Nemunan ir pasausino biskį.

P. Latežerio k., Vrn. – Emilija Būrienė-Mažgierytė, 60 m., kilusi iš Ozierkų k., Baltarusija. U. B. Kerbelytė ir L. Sauka 1959. Sg. LTR 3194(297).

[Raigardas]

Išėj kadu, znočnes, Aigardas. Kadu kur išėj – nuskindo miestas Aigardas, tai dievas žino. Nežino. Ale ti buvo, buvo Aigardas. Tai pasakoja vėl:

Ataj žmona pas šulnelį ir atsiklaupė gert. Kap atsiklaupė gert toj žmona, kad žiūro – spyna stovi, šitanai, graži šulnely vandenio. Tai ji paėmė tų spynių ir kėlė tų spynių, znočnes, zomkų. Kaip ji tik pas`ėmė, kaip ji tik kilstelėjo – tai ti pradėjo vandenin zvanai zvanyt budto (ar prauda, ar ne, tai aš nežinau, znočnes, – ti pasaka tokia). Zvanai zvanyt ir jau lenciūgas paskėlė. Tai kalba, kad ji tiktai spiovė, nusigando:

– Oi, kad prapultai! – tai nutraukė ir tą spynų, ir visa. Kū ji vėl kaip užkeikė.

Kad ji būt čian kėlus, tai ji būt iškėlus miestų, pastatis. Tai šitei, kokia pasaka. Tai ji būt pakėlus miestų – tai džiaugės miestas, kad jau jį kelia.

P. Kermošijos k., Vrn. – Antanas Balevičius, 85 m. U. B. Kerbelytė ir L. Sauka 1959. Sg. LTR 3194(303). Sp. LTt 4 p. 627–628 (Nr.698); EMD p.122 (Nr.185).

U. pst.: „A. Balevičius dabar visai aklas ir beveik kurčias. Kaime žinomas kaip pasakotojas”.

[Raigardas]

Šneka, vaikelį, kad tinai buvo bažnyčia. Parina, kad ti buvo bažnycos vieža da matyt. Buvo kadai miestus. Šnekėjo: pirma buvo matyt biskį. Kap mišios, tai girdėt, kaip skamba varpai. Tai, dzievuliau, kaipo seniaus šnekėjo! Argi aš žinau? Sako: buvo šaltinis ir buvo matyt bažnycos vieža. Ar ti gali būt? Bet taip šnekėjo.

P. Švendubrės k., Vrn. – Ona Mankilevičienė, 73 m., kilusi iš Jaskonių. U. B. Kerbelytė 1965. Sg. LTR 3804(1).

[Raigardas]

Seniau, žinai, šnekėja, kad čia buvo miestus Raigardus. Ir didelis miestus buva, senų čėsų. Ir kas atsitika, kad nuvėje patapu. Kas ti žino? Gal ti žino seni žmonės. An to krašto, kur pieskynas, tai da pinigų randam. Tai švedų senovės.

Seniau tai, kaip sakė, kaip kunigas ponu buvo, iš viso miesto tik vienas kunigas ir išbėgo. Jam prisisapnavo: “Renkis ir važiuok!”. Ir antrų rozų: “Renkis ir važiuok!”. Ir un trečio rozo: “Renkis ir važiuok!” jis užsikėlė, an savo

tarno: "Važiuojam!". Jis išvažiavo už miesto, gal porą kilometrų už miesto, ir žiūro – paliko knygas. Sako: "Grižk, ba aš palikau knygas". Sugrižo, žiūro: ažeras! Ir žiūro – stalalis plauko su knygom. Išplaukė kraštan, paėmė knygas, a miesto nér. Nu, tai už griekus. Senų čėsų dauguma atmindinėjo. Tai teisybė buvo. Kiek nuvėjo miestų patapais, tai neduok dieve!

P. Švendubrės k., Vrn. – Antanas Smaliukas, 73 m. U. B. Kerbelytė 1965. Sg. LTR 3804(18).

[Raigardas]

Pasakoja, šitan pačian Raigardan nuveda ne vienų, kaip aina iš Ratnyčios iš atlaidų. Senesni žmonės, tai jie daugiau žino.

P. Švendubrės k., Vrn. – Juozas Kizys, 63 m., kilęs iš Vieciūnų. U. B. Kerbelytė 1965. Sg. LTR 3804(16).

[Raigardas]

Skaitos: buva miestus Raigradus. Vieton to pasdare ažaras. Užako – pasdare bala baisiausia. Sakys: kad žmonės pasilaidę buva, dieva neklausė, tai užlaide patapų. Laikrašty skaičiau da už lenkų, kad tik vienus kunigus išbėga su tarnu, a teip visus miestus nuvej žemėn.

Da aš vaikas buvau, tai toks Žiogelis pripasakodava visokių niekų: ir tas buvi, ir tas buvi... Kad mes tin neitum tyčia, kad mes tik nelįstum. O ti būdava jo pievas. Jeigu či ažerus buvis – jau ni ažaro nėra, navet užakis. Jau dabar nustoj ir šnekėt. Jau dabar ne tas, kas anksčiau.

P. Švendubrės k., Vrn. – Antanas Kizys, 30 m. U. B. Kerbelytė 1965. Sg. LTR 3804(4).

[Griešnų prasmegimas]

<...> Kolhozas viską padaro po savo. Išlygino, krūmus ištraukė, grabes iškasė jau, tiek ir liko. Pievos padarytos... <...>.

Daug aš ty atsimenu? Sakė kadaisė tėveliai, gano karves, ganiava. Lyg tai bala, a šokt ir prapultų, kap akys tokios, bognai toki <...>.

Nu mažam ty, mažam nuo seno buvo, kas čia man septyniasdešimties metų. Tai, sakė, kadaisė kų buvo, tėvelis mano sakė. Sako, priglausėm ausį, pridėjom ing žemį, lyg tai girdėjom kap zvanai zvanino. Maža ty ko buvo. Tai sakė kų. Tai, sako, kunigas išvažiavo, o paliko, buvo stalias, ant stalo knygelį. Ir grižo atgal jau jau plaukė vandenys <...>.

Buvo tokia moteris, Dievas žino ar ji jau mirus, ar ji dar gyva, nežinau, tai ji man pasakė. Sako aš turėjau 7 metus. Tai, sako, teipo buvo. Tai, sako, tai jau cia cikra cikra pravda, kap ji man sakė. Tai taip sakė:

Buvo bagotas gspadorius, turėjo mergų. Ir jau vyras, žmona buvo, ir vedęs, vaikų buvo. O toj merga atpuolė nuo šito vyro <...> (pravda, nu tai čia tikrai pravda). Ka, sako, tai kap čia mes būsim, čia žmona ir vedęs, vaikų [yra]. Aš, sako, nunaikysiu šituos vaikus ir tavo šitų žmonių.

O tu pažiūrėtai, ką ji ty padarė. Gal davė ty kokie [nuodai], ir vaikai, ir ji mirė. Sako, pakavojo, nuvej kap Visi šventi (šiaiip tai katalikas žmogus teip, supranti, visą). Kap Visi šventi ataina, aina an kapinių, pirmo lapkričio. Tai, sako, girdi ką an kryžo atsitupia kas, balsas teipo šneka: “Už ką jie mus sunaikino”, – vo teipo. Jis ir ji buvo, abudu jau <...>. Girdžiu girdžiu, kas cia kalba. Sako: “Tai tau ty papasdabojo”, – jis teipo.

Nu, sako, nieko. Ta ain namo. Atvažiau pas juos svečiai. Sako, tai kaipgi man kas baidos, nei vieno žodžio nemeluoju, ir aš teipo kalbu. Sako neša šukį, šitoj lėkštėj šitų kiaušinių, puolė kiaušinis, ir prapuolė, nėra an grindų. Sako kas čia tokio pasdarė. “Tai tau ty teip pasdavė”, – jau jis anto jos. An podlago. Sako tau ty teipo pasdavė. Nu, gerai, sakė.

Kap kadaise kunigas kalėdavo, važinėjo po kaimą. Jau mažam tu neatsimeni, ne už tavo pometės. Ale link mūs tėvus, tai, sako, kalėdavoja. Kad raj [?] užleis sniegas tokias, jau tokia jų jau negalima išeit anto kiemo, prašos pas tų gspadorių jau, paimek mus naktin, tas kunigas ir zakristijonas, ir arklys jų (su vežimu važinėjo). Nu, sako, gerai, kas cia, vietos yra. Na, atsigula. Sako užmigo kunigas, kelia kas per sapną: “Kelkis”. Kunigas atsikėlė, persižegnojo, sako, vėl atsigulė. Kap atsigulė, ir vėl kelia kas. Paskum vėl trečių roz dar, nu kur čia, sako, tokio. Atsigula trečių roz, kap užej kas: “Kelkis, klebonija dega, ir bažnyčia”. Sako kunigas pakėlė zakristijoną, kelkis, ir važiuojam. Jau nėra rodos, jau cia kas tokio yr. Nu, sako, jau išaj, pakinko arklį jau šitas zakristijonas, išvažiavo mažam šimtą, sako, metrų, mažam šimtas penkisdėšimties išvažiavįs nuog to jau šeiminuko, kap užaj griausmas, viduri nakčiu, kap užajo griausmas, sako, tokias baisus, sudrabėjo visa an to svieto. Sustojo, sako, grįžkim atgal pažiūrėc, kunigas anto zakristijono. Ir ataj, tai tik ton vieton vanduo, nėra nei trobos, nei tvarto, nieko antos vietos, lyguma pasdarė, ir baisesia duobė, ir vanduo. Tai, sako, už mano pometės buvo.

Tai, sako, ten ir žuvių daug yra. Tai kap nuveina gaudyc, vot, žiūrėk, kas turi, būna namuose, tai [to] visko [ten] yra. Tai stalų ištraukia, tai uslanų, tai ty kokių krėslų, tai va tokios vo, sako, vis ištraukinėja, ot. Tai, sako, jau čia tikra tikra pravda buvo. Kap ji man sakė, ir aš tep papasakojau. Sakė baisus buvo dalykas tadu. Ji man sako: “Aš turėjau septynius metus”, – ji man tep sakė <...>.

P. Pervalko k., Gardino r., Baltarusija – Marytė Možerienė–Šavalska, 74 m. U. G. Valiukevičius 1985.

U. pst.: Pasakojama apie prie Pervalko plytinčią lygumą – Raigardo slėnį.

[Apie Raigrodą]

Ale kalba žmonės ką kadaise buvo miestas. Jis nusedėjo, pravirto. Kad tokia duoba atrodo, tokia, kad ilgi gilūs, sako, už tai kad ti invirto. Nu šitų gal mūsėt prauda ten buvo. Dar jie ty suarė dėl pievos. Nu, jir pasakė, kad rinks kelmus, nu tokias kėrklas. Tai tas kerklas mes rinkom po arimų, jir užajom an lanciūgo tokio storo, ilgas nu, kad ti jo nesujudinc, tokias storas. Sakom reikia traktorun. Užkabino traktorius, tysa tų lanciūgų, kad ty gal jis attrūko, jir po žami dar zvanijo, gal ar nebuvo ty zvanas, pririštas pas tų kitų galų katras po žemi. Tysa tų lancūgų, tai kap kol attysė Privalkoj, tai per tų tokia kanava ajo, nu jis režė žamį: tokias sunkus, dvidešims trisdešims metrų ilgio, o storas sunkus tokias kur gi. Tai cia kad atvežė jį kaiman, tai kad subėgo visi žmonės kaip ant cūdo kokio, ajai kur cia tokias lancūgas papuołė, kam jis galėjo būt balon tokion. Ir neaprūdžijo niekur nieko, kur dabar sako jį dėc. Vieni sako veš Gardinan kur muziejain, a kur jie nuveš. Tai jau dar ty nesuprasi. Dar ty tokia pieva, nesuprasi ton kur vieton ten, suvis pieva ty. Nieko ty jau nėra, jokių dar ty neberasi. Dar ty nėra jos. O tadu buvo po arimu <...>.

P. Pervalko k., Gardino r., Baltarusija – Stanislovas Okstinas, Stepo, 74 m., kilęs iš Ažerėlių k. (Oziorki), Gardino raj. U. G. Valiukevičius 1985.

Sp.: Dzūkiski aprašai. Sutvarkė G. Valiukevičius. – V., 1991, p. 45.

[Raigardas]

Yra nuskendįs miestas Raigrodas, vadinasi, o ten pievos ir šaltiniai toki eina, eina upelė – šaltinis. Iš kalno aina, ir paaina po žeme, ir paskiau ten toliau eini, toliau pievom, ir jis vėl tas šaltinis – toj pati upelė... Pagalį kada paleidi į tą upelę (čia prie plento, iškalnėje toj) paleidi pagalį, srovės, ir tas pagalys... po žeme palenda, plaukia, ir ten nubėgi (arba kiti atsistoja) ir kitoj pusėj miško, tį puskilometr... kilometro išplauk iš po žamės.

– *Tai jis kažkada tikrai buvo tas miestas?*

– Raigrodas, ir vadinasi Raigrodas, o jau paskiau pastatė Gardiną. Anais laikais... Raigrodas. Jis yra... kada slinko, slinko ledynai, supranti, buvo pakilį, viską, ir nušlavė nuo žemės paviršiaus – nuskendo tas miestas. Dabar tai Nemuną reguliuoja, o tais laikais tai jo nieks nereguliuavo. O dabar vat kai potvyniai, jis žemai stovėjo tas miestas, ir... (...). Nuskendęs, jis nugrimdo. Jis ne tai kad... jį potvynis nuplovė, bet jis yra tikrumoje iš istorijos, iš iš legendų jis nugrimdo, tas miestelis (...).

Ir tos pievos visos, viskas, pavadytos miesto vardu, to Raigrodo.

[Velykose ten pasakodavo, kad varpai skamba to miesto] pirmą dieną [Velykų], pirmą dieną. Ten važiuoja, ten, reiškia... dar ir mūsų tėvukai mumis vesdavo. Nu žinai, aš toks tebuva, bet... tiek ir menu. Ten labai gražus miškas, pievos, tokia dauba gilumoje, nu ir klausaisi to ošimo, o Dievas žino. Kas tai įsigilinįs, įsitikinįs žmogus, gal tikrumoj jis ir girdi [tuos varpus]. Nu bet aš vaikystėj tai negaliu pasakyt.

– *Tai jus - vaikus - vesdavosi?*

– Jo, ten... ten į... (...).

P. Kaunas – Kazimieras Pečiukevičius, Ipolito, 66 m., kilęs iš Ratnyčios k., dabar gyvena Juodkrantėje, Ievos kalno g. 4–2. U. V. Vaitkevičius, 1994.

[Raigardas, Klebonišké]

Kleboniškén, skaitos buvo klebonija kada tai. Nu, legendos <...>. Buvo Raigardo miestas, vadina. Jisai nusmuko <...>.

P. Švendubrė, Vrn. – Jurgis Smaliukas, Vlado, 66 m. U. V. Vaitkevičius, 1998.

[Raigardas, Klebonišké]

Kleboniškén ten buvo bažnyčia. Ir bažnyčių buvo, visko buvo, ale paskum kap ažeras stojos, tai vis... atsimena, nebijok, žmonės! <...>. Tėvai prieg to prisako, diedai prisako. Ir žino vienas per vienų, šiteip, o šiteip. Žino, o.

O iš ko Ratnyčia stojos, a? Iš ko da` vardų Ratnyčia, a? Iš Kleboniškių. Bo už tai, kad prie kranto laivai priplauke, o! Ir liepe aic. Ir nuvej šiton Ratnyčion, pastatė bažnyčių, ir Ratnyčia stojos. A! aš atsimenu visa, nebijokit, kad aš neatsimenu <...>.

* * *

Liūnas tik liko, o visa žamė nuskindo žamén, ot. Visas tas kampas, visas, nat in Pervalkų, net in Pervalkų. Taigi už tai tokis kalnas ir eina, nat Pervalkų siekia.

Tai ton klonin visa žamė toj nuskindo, ir ty bažnyčios, ir namai, visi galai nuskindo. Ty Raigrodas. Čia vobšče aplinkui vadinasi Raigrodas.

– *O Klebonišké?*

– Ir Klebonišké, ty kur bažnyčia buvo, tai ty, skaito, klebonija buvo, bažnyčia buvo, tai vadosi Klebonišké.

– *Tai už Pereselcų?*

– Už Pereselcų, nu. An tų laukų.

* * *

Aš karvis nuginiau, užurėjau tokių va, duobj. Ritinė gera, kap krūgas šūlinio. Nu, tai aš gerą kvajų, ilgų, plonų tokių iškirtau, sakau pamatuosiu. Tai kap palaidau, tai, perkūnas, nuvėj ir nuvėj, ir dar dugno nedasiekė.

– *Tam klony?*

– Aha. Kur Raigrodas vadinasi.

– Iš kur tas šulinys toks?

– O perkūnas jų žino. Kinės tokios buvo, ty kinės buvo. Dar [=dabar] apdžiovino juos, o ty anksčiau tai kur tu, nepereisi, o. Ty baisu buvo.

P. Švendubrė, Vrn. – Kazys Suraučius, Jono, 81 m. U. V. Vaitkevičius, 1998.

[Raigardas]

Ratnyčia pavadzinta dėl to... ragėc kap Raigardo šitas kalnas aina nat Pervalkan? Tai cia, skaitosi, visa šita teritorija yra Raigrodo. Ir cia toliau buvo sausa labai – laukai, sausi laukai buvo, o cia, pagal kalną Raigrodo šitap va, aplinkui, va itep [buvo] baisi bala – kinis. Kinis, o pušelės augo <...> dar žamesnės ka mano šitoj obelis, per pusę, o aukštesnės neaugo. Bet kada āj melioracija, jie užsimanė pievų, ty kupstai buvo, gyvatių buvo, driežlių, ty visko buvo, žvėrys ty vedėsi, ba ty žmogus neināj. Bet kol... pakol neišdziovino melioracija. Kap išdziovino melioracija, tai dabar ir yra sausa, ir mašinos važiuoja. O, sausa pasdarė.

O aš vienųroz kap intėjau, radau cokį kap krūgas, šulnia. Ka jį perkūnas, sakau, atsinešiu aukštų aukštų ir nuo kalnelio lotų inkišiu. Man raikėj, perkūnas, dar vieną pririšt prie viršaus ir laist. Inlaidau, palaidau, ir ji kur nuvėj ir nuvėj, o. Nuvėj. Tai dar man raikėj pa... kitą pamėgyt – ar dugno dasieksiu, ar aš jo neda... ale kur tu dasieksi <...>. Ir o, prieg tos akies atsigulk, atsigulk, ir skambina skambučiai. Tai didzelių, ka bažnyčion, varpai, o. Skambina.

[O, vat, kap aš prieg tos ausies atsiguliau sykį an dirvono, klausau. Tai skamba, skamba, skamba cik varpai bažnyčios. Nu, ir kiba... mažam ty kur apacion kas ir gyvena, koki žmonės. Ką mes žinom, mažam ty sausa pasdarį. Ty įdomu, ką reiškia.

Aš atsiguliau, paklausiau, nu ragi, girdėc, skamba, kap ty bažnyčios buvo, tai už tai ir skamba. O kas ty skambina, tai galai juos žino].

P. Švendubrė, Vrn. – Kazys Suraučius, Jono, 81 m. U. V. Vaitkevičius, 1998.

[Klebonišké]

Nu tai va ten šneka, kad atseit čia Klebonišké vadinama, suprantat, čia kažkada atseit buvusi bažnyčia.

– Kurioj vietoj ta Klebonišké?

– Nu tai ten, už to miškelio, vot <...> dabar [ten] tik laukai, bet, reiškia, toks pavadinimas. Nu, o čia visa šita yra Raigardo slėnis.

– Kokio didumo ta Klebonišké?

– Nu ty didelis laukas, žinokit, didelis ir laukas, ir miškeliai, ir raisteliai ten buvį, reiškia, dabar išmелиoruota, bet anksčiau buvį ten didelis. Bet, reiškia, to lauko, to ploto, vadinasi toks pavadinimas Klebonišké. Vot, kodėl jis pavadinta Klebonišké... <...>.

P. Švendubrė, Vrn. – Antanas Kizys, Juozo, 66 m. U. V. Vaitkevičius, 1998.

[Raigardas]

Lenkų laikais ekskursija, irgi kažkokius planus turėdavo, tai ten nuvažudavo lig muitinės, vadinasi, an to kalno, ten nuo kalno labai panorama tokia graži, tai žalia <...>. Tai vat, atvažudavo lenkų laikais, ir, reiškia turi, kaip ir jūs, panašiai, planus, ir klausdavo kur tas, kur čia tas Raigardas vadinasi, suprantat, kad yra nuskendęs miestas.

P. Švendubrė, Vrn. – Antanas Kizys, Juozo, 66 m. U. V. Vaitkevičius, 1998.

[Raigardas]

Sako, kad čia tekėjo kada tai Nemunas, o čia ta pakalnė, kur matosi, čia augo meldai, tai dzūkiškai sako “švendrė”, tai kilo pavadinimas. Paskui kažkoki buvo, prisimenu, mama sakydavo, kai burtininkai, ir tą vandenį išvedė, tokia legenda...

Senovės tokie nu, ži... ži... žiniuoniai, žinovai, žiniuo... nežnu kap jie te, burtininkai. Jie plaukė sieliais čia, ir čia buvo tokia išlanka <...>.

Toks žmogus, jis jau miręs yra, aštuoniasdešimt keturių ar šašių metų mirė, va dabar neseniai, Vaškevičius Juozas, tokis, tai jis pasakojo (tai jis irgi, matyt iš kažkur tai girdėjis), sako plaukė su sieliais, kaip seniau, “rankiniu būdu”, sako:

– Nu, vaikai, kitus metus jau šito lanko nedarysim.

Ir, atseit kitus metus jau nuvėj Nemunas tiesiai.

P. Švendubrė, Vrn. – Antanas Kizys, Juozo, 66 m. U. V. Vaitkevičius, 1998.

[Raigardas]

Šitas cia senukas, ka buvo jau šimto metų, jis mirė, nu tai kalbėj, kad, reiškia, buvo kokis tai... kokis tai dvaras buvįs, kas, ir, reiškia, kad žamė nuskendį. Legendų yra, bet aš jų nežnu <...>.

P. Švendubrė, Vrn. – Dominyka Jančiulienė, Andriaus, 63 m., kilusi iš Ringeliškės k., Lazdijų vls. U. V. Vaitkevičius, 1998.

[Klebonišké]

Sako, gal kadu buvo klebonija, ty kas, vo taip va tokios, lyg nusišneka, o dar tai ku...

– *Kokia klebonija?*

– Nu, sako, gal kadu buvo bažnyčia, tai klebonija, nu, reiškia, kad lyg mena žmonės, mena, nu ale kas cia buvį, kas gali žinot.

P. Švendubrė (Pereselcai), Vrn. – Bronius Smaliukas, Kazio, 69 m. U. V. Vaitkevičius, 1998.

[Raigardas]

B.S.K.:

Raigrodas, ir viskas.

B.S.A.:

<...> Ten buvo bažnyčia <...>.

– *Nesakė, kad varpai...?*

B.S.A.:

Kalbėjo, kad varpai, tai kap būna mišios, tai tadu jau skamba varpai.

– *Ton vieton?*

– *Aha, ton raistan <...>.*

P. Švendubrė (Pereselcai), Vrn. – Bronius Smaliukas, Kazio, 69 m. ir Bronia Smaliukienė, Antano, 71 m. U. V. Vaitkevičius, 1998.

[Raigardas]

Taigi cia Švendubrės laukuose Raigrodas.

Žmonės kadaise sakė, dar mano tėvas, dziedas sakė, sakė ty buva, šitoj... miestas. Miestas buva Raigrodas, tynais. Tai, sakė, a va, prasiskyrė žamė, ir nuvėj skradž žamį <...>. Sako, skradž žamį nuvėjo, ir liko teipos [pavadinta].

P. Švendubrė, Vrn. – Ona Kalėdienė–Smaliukaitė, Antano, 86 m. U. V. Vaitkevičius, 1998.

[Raigardas]

Kur Raigrodas, tį sakė buvo miestas, ale žamė drabėj, ir, sako, nuāj žamėn. Tai Dzievo galybė, tai ne velnias.

Itai Dzivas...

Kur dar toj klonis, kur muitinė, tį miestas buvo, ir, sako, nuāj žamėn viskas.

P. Švendubrė, Varėnos r. – Ona Kalėdienė-Smoliukaitė, 86 m. U. V. Baltrūnas ir V. Vaitkevičius 1998.

[Raigardo miesto bažnyčia]

Laukai pavadzyti Kleboniškės, kur kadaise, sakė, buvo bažnyčia, ir klebonija buvo, nu, tai ir pravadė Kleboniškė.

– Kur buvo ty bažnyčia?

– Nu tai ty, kur arci Raigrodo, kur Rai... kur tas miestas buvo Raigrodas.

P. Švendubrė, Vrn. – Ona Kalėdienė-Smaliukaitė, Antano, 86 m. U. V. Vaitkevičius, 1998.

[Raigardas, Kleboniškė]

O cia, šitoj skaitosi Kleboniškė, Kleboniškės, skaitosi, cia jau laukai. Nu, tai buvo cia penkios bažnyčios, ir cia žmonės āj, ale anksčiau nevienodzi žmonės buvo. Tai kap Džievas pasakė? Taisykitės. Jei [jie] nestaiso. Vieni toki, kici toki... ba, sako, bus blogai. Tai tadu prisisapnavo kunigam, ty tokiem jų apaštalam, “išaikit iš cia, išvažuokit”. Ir parodė, ty tokis ravas yra (o, kap galan laukų, ty “Senovė”, kap “Senovė”, va, už trijų namų šitų, “Senovė”, galan laukų), tai ravas yra, ir tuo ravu liepė cia kalnan lipc. Liepė lipc kalnan. Jie nulipo ir ciesiai, sako, aikit, ciesiai, ir jei [jie] nuvėj nat šiton vieton, kur Ratnyčios bažnyčia stato. Ir takas dar tas ir yra. Nuog to ravo. Nat Ratnyčion tas takas yra, o. Tas takas nat Ratnyčion yra.

Kleboniškė šita, kap jau Džievas palaido patapų, nuskindo šitoj žamė, ir bažnyčios, ir visi galai nuskindo, o. O paskum, jau kap jie nuvėj Ratnyčion, pažūro, kad dar kunigų knygu nėra, ne visas knygas jei [jie] pasiimė. Tai apaštalam sako:

– Grįžkite, mažam dar, – sako, – dar nenuskindo toj žamė, tai, sako, nors knygas paimsim. Kad jau atāj prieg pakrancio, kad jau ažaras aplinkui, po tas Kleboniškes, po Raigrodų. Bet stalalis plūkauna. Ir, žiūro, koki popieraiiai. O ty knygos. Tai kap cik ar ty vėjas, ar kas, davarė in kraštų, tai jei [jie] pasėmė, ir nuvėjo, ir rado knygas. Ot, koliera. O, nuskandė tų žamį. Ir bažnyčia, ne bažnyčia, kap žmonių buvo pusė blogų, pusė gerų, ir per šitai ir nuskandė, o.

P. Švendubrė, Vrn. – Kazys Suraučius, Jono, 81 m. U. V. Vaitkevičius, 1998.

[Astravo kalnas, Ratnyčios Karaliūno duobė]

Kūgio formos, kap karstas, va taip: . Jeigu jis paimt iš galo, ot, jis šitaip atrodo: , vo taip <...>.

Kur yra Ratnyčios Karaliūno duobė (prieg sodų kolektyvinių), tai ten išimta, tai kiekvienas karaivis samdavo šalman, ir... ir ājo, ir pylē, kur buvo stovykla, ir pylē tų kalnų. Kiek aš girdėjau dar nuog savo senų senelių, o taip. Kad kiekvienas... ir čia nešiojo.

– *Kas ten... Karaliūno duobė?*

– Ratnyčion, kur šitas televizijos bokštas, ir kap sodai, tai čia kelias ataina, dar ty kokis viešbutis pastatytas, ir čia prateka Ratnyčėlė, prateka Ratnyčėlė, čia kur buvo ATĮ, o čia kelias pagrindinis ataina magistralė “Gardinas”, yra išrausta nat po kalnu, tai ty šlaite. Šlaitas, a va tokia... nu, ir ty matyt, kad kas tai kadu gal daryta. Ir čia va, kelias aina soduose, o. Tai Karaliūno duobė.

– *Kas tas Karaliūnas?*

– O kas ty... Nežnau, kas jis buvo per Karaliūnas <...>.

Ganom karves, o jis [Murinas] senas žmogus buvo, tai jis va, tokių visokių istorinių dalykų prikūrdavo. Ka ty su arklais ardavo, kas ty...

Tai vat, skaitos, “Svetaja gara”, tai, skaitos, iš Karaliūno duobės nešė – kožnas kareivis po šalną susėmė, ir nešė. O čia jau buvo stovykla, jau buvo po mūšio, kadu čia jau apdaužė, ir čia va, už kapinyno, kad čia kaulų 1958 metais pavandenė kap išplovė <...>.

Sėmė, sakė, po šalną, ir pylē an “Svetaja gara”. An šito, Pervalkan. Supylta<...>. Ty gamta šitaip nesutvėrė. 1958 metais buvo potvynis, ir jų [kalną] perplovė tuos per vidurį maždaug, prasrovė srovė. Nebuvo kur vietos... ir padalino in du kalnus <...>.

P. Švendubrė, Vrn. – Vaclas Smaliukas, Broniaus, 54 m. U. V. Vaitkevičius, 1998.

[Vaidenasi Raigarde prie Ilgos Balalės]

Man paciam rodės. Nuginiau karvę, ten tokia Ilga Balala <...>. Tai aš nuginiau karves, sekmdienį, ir nežnau kap ty man pasdarė, taip perkūnas... Nuginiau karves, ty paupin balon suvariau (ty buvo neklampi Balala). Žiūrau, atejo baronukas baltas. Sakau, nuog avių atsiskyrė (o Švendubrėn buvo 600 avių). Sakau dar [dabar] aš jį, kolerų, sugausiu. Sugausiu, sau turėsiu, baronukų, parsivešiu namo, ar parsinešiu. Parsivesiu an virvelės. Nu, mano karvės zara aten iš to paupio į šalį. Nu, sakau, tuščia jų, tegul aina in Ilgų Balaļ. O to baronuko nesusgoviau, jis ty už aglės “strykt–strykt” – nesduoda sugaut, kad jį perkūnas. Nesduoda. Nu, tai paskum aš karves laidziu Ilgu Balalu, vienu šonu aš ainu su karvėm, nugi žūrau, kitu šonu, Balali, aina aukštas aukštas, baltas žmogus. Jau iš to baronuko, panašiai, “nuvirto” an kokio smercio, ar an balto žmogaus, ar ko, ar ko... ar an velnio kokio, o perkūnas jį žino. Ir aina. Kiek aš laidziu karves tuoj Ilgu Balalu, ir jis tuoj pusi aina. Ir aina, ir aina. Tai aš daslaidau netoli Pereselcų, ir buvo ty an laukų pūdzymai. Ty daugiau žmonių karvių an pūdzymų ganė. Užvedziau karves an pūdzymų, ir jį ton

balon palikau, ir nežnu kap ty... kap... kur jis manį būt dalydėjis, kas, kur, tai perkūnas jį žino. Cha cha cha -- o kap buvo.

Baronukas nedavė susgauc. O pasėjau paskiau – kad jau jis “nuvirtis” an aukšto žmogaus. Baltas, joptvaimat, aukštas. Baltai apsirangis, ech! stambus žmogus. Panašiai smertis bus. Sako smercis yra. Tai panašiai bus smercis. Ale kur jis manį būt dalydėjis, jei būtau dar ājis ir ājis nat in pacius Pereselcus. Ar jis manį būt lydėjis, ar ne, tai kalerija žino. Lydėj ir lydėj manį nat, nat nuog to Raigrodo, nuog Klano nat in Pereselcus. Aš vienu pusį, jis kitu. Aš vienu, jis – kitu. Jisai tiesiai an manį neina.

P. Švendubrė, Vrn. – Kazys Suraučius, Jono, 81 m. U. V. Vaitkevičius, 1998.

[Raigardo Ažubalio šaltinis]

[– Nėra tokio šaltinio, kad, sako, vanduo sveikas?]

– Buvo cia Ažubalin, Klonis ka vados, tokia grovys, ir pakrancin tokios Akeļės. Tai aš ir pats ejau, žūrėjau, ir ėmiau tų vandenį, ir gėriau visai... visap, kad man būt sveika, kad man labai geras vanduo. Jau kiti žmonės ir bonkose prislaidzia, nešasi namo, visap <...>.

Iš po kranto to, šalcinin aina, iš po kranto bėga vanduo, ir paciam griovin bėga, o cia aukščiau biskį, kur sausa, ir iš po kranto bėga tokis šalcinukas.

Ir dar bėga. Aš jau seniai buvau, tai nežnu, ka man kojų skauda, tai aš tį dar neinu. Tį geras vanduo <...>.

Iškase grovį melioracija, tai kap tas vanduo bėga iš po to kranto, ir žmonės čiupinėja, čiupinėja, apčiupinėjo, kad cia tikras labai vanduo geras. Ir gydo žmones, o. Tai kas bonkose, kas kur, prislaidzia, ger[i]ja.

– Dėl ko tas vanduo toks geras?

– Dėl visko geras. Vis tiek, ka vaistų atsigeri. Va, paimi dar citramono ar analgino, tai taipacia to vandens <...>. Labai vaistingas vanduo, vaistingas – vaistai.

P. Švendubrė, Vrn. – Kazys Suraučius, Jono, 81 m. U. V. Vaitkevičius, 1998.

Švendubrės mitologinis akmuo

Dzidelis akmuoj [Švendubrėje]

Porina: velnias nešė, nešė an mažuko piršto tų akmenį. Gaidzys užgiedoj, ir puolė tas akmuoj. Kap gaidzys užgiedoj, tai metė tų akmenį. Jau apšventė tų akmenį.

P. Švendubrės k., Vrn. – Ona Mankilevičienė, 73 m., kilusi iš Jaskonių. U. B. Kerbelytė 1965. Sg. LTR 3804(3).

[Švendubrės Velnio akmuo]

Būk tai šneka, kad velnias neše užprūdyt Nemuną. Gaidzys užgiedoj – ir nescerojo nunešt, ir numetė. Už lenkų tai buvo kryžių instatį, apšvintį. Norėj jo mušt, to akmeno, kai Druskininkų bažnyčių muravojo. Ale kažkaip ti jiem neinsidavė, ir paliko gyvent amžium. Skylė toj stovi, kur jie buvo išgręžę plėšyt.

P. Švendubrės k., Vrn. – Juozas Kizys, 63 m., kilęs iš Vieciūnų. U. B. Kerbelytė 1965. Sg. LTR 3804(6).

[Švendubrės Velnio akmuo]

Švendubrės akmenį velnias nešė. Jis norėjo par Nemuną parnešt, in tą pusį. Norėj užbaigt tos pilies, ku Liškiavoje. Išmūrija apačioj, a viršuj pieska. Užgiedoja gaidzys – ir numetė. Nebuva, a iš po nakties yra!

P. Švendubrės k., Vrn. – Antanas Smaliukas, 73 m. U. B. Kerbelytė 1965. Sg. LTR 3804(20).

[Švendubrės akmuo]

Tų akmenį aš radau, ir paliksiu... Sako velnias nešė tų akmenį an vieno piršto ir anas norėjo užlaikyt Nemuną, bet gaidys užgiedojo, ir, sako, tada metė.

1936 m. atvažiavo iš Gardzino kunigai ir pašvencino tų akmenį, apšvietė [=apšventė], kad būt šventas, švencino, o dar užrašė, kad Velnio.

P. Švendubrė, Vrn. – Ona Kalėdienė-Smoliukaitė, 86 m. U. V. Baltrūnas ir V. Vaitkevičius 1998.

[Švendubrės akmuo]

<...> [iš to akmens padaryta] Ašužos bažnyčios fundamentas, Druskinykų. Skaldė. Paskum jau uždraudė, apšventė, kryželį pastatė, tai neskaldė <...>. Norėjo atstūmć ir žūrėć kokis jis žamėn. Tu žinai, kad aplinkui jį tai skalas tokias akmens – skaldė, žinai.

Čia legenda: norėj velnias Nemuną užtvenkc. Dar gi Nemunas buvo gal siauresnis, kad norėj užtvenkc.

P. Švendubrė, Vrn. – Jurgis Smaliukas, Vlado, 66 m. U. V. Vaitkevičius, 1998.

[Švendubrės akmuo]

Ten akmuoj, Velnia akmuoj, tai šitep buvo: cia anksčiau (dar tai nēr velnių, jau visi išnyko, o, kolera, anksčiau buvo), tai, žinai, velnias nešė, šitų akmenį nešė, atėj dzvylikta valanda, gaidzys užgiedoj. Tai jis... jau jam per vėlu, jau nedaneš, tai ir metė, ir nuog to liko tas ty akmuo, dzidelys tokis.

– *Jis yra apšvestas?*

– Apšvestas. Kryžaliai buvo, kryžiukų buvo daug kunigų pristatyta, ale kad <...> išnaikė, kolera.

– *Dėl ko jį apšventė?*

– Nu, skaitosi, jau cia akmuoj šitas dzidelys tokis, reikalingas, jau cia atvažinėj ir kunigai, ir vyskupai, ir švenci tėvai žūrėc, visi, ir cia liepė apšvįst, tai ir apšventė, o. Oi, cia...

P. Švendubrė, Vrn. – Kazys Suraučius, Jono, 81 m. U. V. Vaitkevičius, 1998.

[Švendubrės akmuo]

Reiškia, nešė velnias akmenį, ir jis ku... ne ton vieton, kur jis norėj nunešt (jau tep, legenda tokia), kur jis norėj jo nunešt, ir jis nespėjo. Gaidys užgiedoj, ir jis jį metė. Nu, reiškia, ir jis ton vieton ir liko. Didziulis, kur tau.

P. Švendubrė, Vrn. – Dominyka Jančiulienė, Andriaus, 63 m., kilusi iš Ringeliškės k., Lazdijų vls. U. V. Vaitkevičius, 1998.

[Švendubrės akmuo]

Skaitos kada jį, pradėj bažnyčiai pamatus daryt, ir priveždavo malkų, ir jį sprogdino, dar ty nuotrupų yra. Tai čia paminklam, žinai, tampė, nu. Tai kadu jį inkaitindavo, o paskui pildavo vandenį, ir atšokdavo. Žinai, kas ty gaudavos? Gaudavos maždaug apie 2–3 kvadratai, nu o storis vo... Paskum jį paėmė, iškalė skylių, pastatė kryžių, ir uždraudė jį [skaldyt]. Jis daug stambesnis buvo.

Čia šventas dalykas, ir nejudyt, vo. Bet paskui čia kap pradėj turizmas, kokiais 1956 metais, tai tų kryžių [nulaužė].

P. Švendubrė, Vrn. – Vaclas Smaliukas, Broniaus, 54 m. U. V. Vaitkevičius, 1998.

[Švendubrės akmuo]

Kas žino, vaikelia, kas cia do akmuo. Aš radau cia jį, ir jau paliksiu <...>.

Sakė, tep žmonės kaľbėj kadaise seni, sakė velnias nešė an vieno piršto šitų akmenį, norėjo Nemuną užlaikyt. Nešė. Tai kap gaidys užgiedoj, tai jisai ir metė, nedanešė, bet ājo ca Nemunas arci, jau netoli, Nemunas, visai arci. Nu, ir tep ir liko. Tai 1936 metais [gegužį] atvažavo iš Gardzino kunigai, su vėliavom, atvežė kryžų padarį, ir šitan akmenin išvidravo, ir pastatė kryžų 1936 metais. Kap užāj bolševikai, tai šitų kryžų lupė, lupė (mes girdėjom, kap jie

lupė tynais an akmenio). Norėj išlupt, tai neišlupė, ciktais nulaužė. Ir liko tokia cimbirys to. Nu, tai paskum žmonės emė, padare kryžų tokį, ir, šito, uždėjo vėl anta jo. Ir visados buvo, buvo ir buvo, o dabar, ka užāj Lietuva – kap lietuviai užėmė – mūku, Kristaus, užvogė. Ir kryžų išlupė kelisroz, išmesdė kelisroz <...>. Bolševikas išlaužė, o šicie vėl išlupė, lietuviai. O, kų daro.

[– *Dėl ko tą akmenį apšventė?*]

– Aš nežnu, dėl ko jį apšventė. Apšventė, o kap užāj paskum bolševikai, tai parašė “Velnio akmuoj” <...>.

– *Nebuvo anksčiau pavadinta Velnio?*

– Ne, ne, ciktais neparasyta buvo, nepavadyta buvo, ale ciktais žmonės kalbeja, kad velnias nešė.

Tep žmonės kalbėj, kadaise, kad, sakė, ka mūrino bažnyčių čia kur Ratnyčion, tai norėj skaldyc, ale negalėjo suskaldzyci.

– *Negalėjo?*

– Aha, negalėj, sakė.

P. Švendubrė, Vrn. – Ona Kalėdienė–Smaliukaitė, Antano, 86 m. U. V. Vaitkevičius, 1998.

[Švendubrės akmuo]

<...> Pas mus buvo cia akmuoj tas jau mestas, ka velnias dvyliktų valandų nedanešė, kur jam raikia būt. Būt nešis toliau, ale kap nedanešė, tai užgiedoj gaidys ir jau musina jau mest. Ba jau labai buvo velnių, ka perkūnų, daug tadu. Dar tai jau kitap, o. O tadu buvo velnių, perkūnas. Nedanešė metė, tai kap metė, tas akmuoj nuog to laiko cia. Paskum jau suvažavo, nat per Švendubriį važavo, toj visa vyrausybe, va, šventų šitų, pas akmenį. Dar ana, kur galas sodzaus, dar bromas tokias mes pastatėm, cia. Ka važavo in akmenį, švįst jau, toki vyrausi, švįste, tai mes juos priėmėm su vainikais, su viskuoj, tai apšventė, kryželių daugel pristatė. Paskui cia piemenai išlupinėj kryželius. Tai tas tokis, kap mes vadam, Jončia, tai jis davai, skaldyt – jam raikia sklepas mūryt. Ir ugnį kūrino po tuo akmeniu, ir visokių dalykų skaldė, biskį atskėlė, atskėlė kampais, ale bet ne visų. Ir viso jo nesuskaldė, ir tep paliko.

Apšventė, sako, jau jis cia stovi, jau jis cia ir stovės, ir raikia apšvįst. Jau jo atgal nuneš, nepaims, nu. Atgal jau nepaims, cha cha, neše, neše. Jau tokia buvo.

P. Švendubrė, Vrn. – Kazys Suraučius, Jono, 81 m. U. V. Vaitkevičius, 1998.

[Viesulas Užugojuose, prie Švendubrės akmens]

<...> Iš Užugojų žmonės prišienavo kupetų. Kupetas. Ale kap neiškrikdė tas viesulas? Kap griebė, tai visu kupetų už Nemuno nunešė, ir cia pastatė, cielų, niekur neiškrikdzys, niekur nieko. Viesulas tokis kap griebė, o.

[Ty už akmenio, kiton pusėn, ir, žūrėk, kolera, šitokių kupetų šieno nunešė, ir pastatė vis tep, kap ta kupeta ir buvus, už Nemuno].

P. Švendubrė, Vrn. – Kazys Suraučius, Jono, 81 m. U. V. Vaitkevičius, 1998.

Š v e n d u b r ė s S ě d y m o k a l n a s

Ba caras, va, okopus darė, ir ana, už Sėdymo kalnas tokis didziulis yr, tai penkios bažnyčios nuo šito kalno matyt. Uoľukalnis. Tai, koleros, kepurėm tų kalnų, caro karaviai sunešė, ir padarė kalnų. Kad jį perkūnas, sakau.

– *Taip sako?*

– Nu, taigi ir matė žmonės, kap nešioj. Caras liepė nešioc, ir... karavių cia pilna buvo. Tai nešioj kepurėm tų kalnų, sunešė. Vadosi Uoľukalnis. Aukštas, didelis kalnas, kad perkūnas...

Tai, sakau, stokis an kalno, pacian viršukalnin, tai visa aplinkui: Liškiavos bažnyčia ragėt, Ratnyčios, Druskinykų, Pervalkos, dar Gerdašių, perkūnas... cha cha.

P. Švendubrė, Vrn. – Kazys Suraučius, Jono, 81 m. U. V. Vaitkevičius, 1998.

Š v e n d u b r ė s k a p i n y n a s

[Švendubrės senkapiai]

No kap matyt kapinės, tai žmonės pakavoti. Buvo trys kryžiai, o dabar tiktai vienas. Keliui veža žvyrų, iškasa kaulų. Tai didžiausi!

P. Švendubrės k., Vrn. – Ona Mankilevičienė, 73 m., kilusi iš Jaskonių. U. B. Kerbelytė 1965. Sg. LTR 3804(2).

[Raigardas]

Seniau, žinai, šnekėja, kad čia buvo miestus Raigardus. Ir didelis miestus buva, senų čėsų. Ir kas atsitika, kad nuvėje patapu. Kas ti žino? Gal ti žino seni žmonės. An to krašto, kur pieskynas, tai da pinigų randam. Tai švedų senovės <...>.

P. Švendubrės k., Vrn. – Antanas Smaliukas, 73 m. U. B. Kerbelytė 1965. Sg. LTR 3804(18).

[Švendubrės senkapiai]

An kalnelio, skaitos, buvo kapinės, o čian toliau tin zaras būk tai bažnyčia tin buva. Ta vieta, kur už upės, vis vadzinas Klebonišké. A kadu kas buva, tai nieks nepamena.

Mūs mama žūsis ganė, tai, sako, žiedų išpusto, karolis senoviškus išpusto...

Pasakoja kas ti, kad kokiū tin laiku ėja kokias ti bandas ir vieni kitus gaude. Pavstancai buva. Jiej kai jojo iš ano kaimo už balų, iš Pervalkos, o čia tan kalnan kazokai buva pasikavoji. Kaip dave, tai baisiausios kautynės buva! Skaitos: čia jie ir sukavoti.

P. Švendubrės k., Vrn. – Antanas Kizys, 30 m. U. B. Kerbelytė 1965. Sg. LTR 3804(5).

[Švendubrės kapinynas]

<...> Per šitą upelį, tai ten buvo sprendžiama, kad ten buvo kapinynas, suprantat, čia gi ir vadinasi, pas mus va ten laukai vadinami Klebonišké, atseit, reiškia taip išeina, kad čia klebonija yra buvusi, ten už upelio, kur tas kitas persikėlęs [Pereselcų] kaimelis yra. Nu, tai rasdavo ten. Tai aš prisimenu jau, čia va, kada šitą tiltą darė, tai čia buvo toks, žinot, medinis, ir taip paskiau darė tokį pylimą, tai čia kasė dar tada rankiniu būdu <...> taigi iškasė, ir galvų iškasė, ir, šitą, ir rankų.

Anksčiau, senais laikais, aš neprisimenu, tai čia laidodavo, reiškia, nu, kurie, daleiskim, vaikas be krikšto miršta, arba, reiškia, per degtinį, arba pakaruoklis, suprantat, tai, reiškia, tokių jau anksčiau ne... į kapines neleisdavo, reiškia, laidot, taip <...> tai ten laidodavo, tai, vadinasi, tai iš kur va tie kaulai, daleiskim, arba... arba ten kas nors žmogaus, tai čia sunku pasakyt, ar ten... bet mama tai pasakodavo, kad, sako, rasdavom tai karolį, suprantat, tai ten, tai vat tų, tai tą kažką rasdavo.

P. Švendubrė, Vrn. – Antanas Kizys, Juozo, 66 m. U. V. Vaitkevičius, 1998.

[Švendubrės kapinynas]

[Kapinynas] an šito kalnuko, va ten, va kur matosi, kur tas gelsvas berželis, tenai, reiškia... ten lygtai bažnyčia buvusi, suprantat, atseit kad, tai kalbama, labai senai, vot <...>.

P. Švendubrė, Vrn. – Antanas Kizys, Juozo, 66 m. U. V. Vaitkevičius, 1998.

[Švendubrės kapinynas]

Kapinynas cia buvį, cia buvį, dar aš prismenu toki ir antkapiai kap žemė buvį. Buvo trys kryžiai. Potvynis kap buvo apsėmįs 1958–tais, liko cik vienas, o tuos išnešojo <...>.

Dar anksčiau, tai buvo... cia tiltas cia buvo žemai, tai buvo kap smėlio raikia užpylc, tai jau kaimas kap kasė, tai iškasa kaulus. Iškasdžinėja kaulą. Va, cia buvo bendrabutis pastacytas, meliaracijos, va cia, kap kasė, tai pakasė fundamentų, reiškia, tai kaulų palaidota, o kap jis cia yra, nuo ko, tai jau...

P. Švendubrė (Pereselcai); Vrn. – Bronius Smaliukas, Kazio, 69 m. U. V. Vaitkevičius, 1998.

Santrumpos

EMD – Ežeras ant milžino delno. Lietuvių liaudies padavimai. Sudarė N. Vėlius. V., 1995.

LTR – Lietuvių tautosakos rankraštynas Lietuvių literatūros ir tautosakos institute.

LTt 4 – Lietuvių tautosaka / 4. Pasakos. Sakmės. Pasakojimai. Oracijos. Medžiaga paruošė L. Sauka, A. Seselskytė, N. Vėlius, K. Viščinis. V., 1967.

P. – Pateikė.

Sg. – Saugoma.

Sp. – Spausdinta.

U. – Užrašė.

Vrn. – Varėnos r.

Illustracijų sąrašas

1. Raigardo slėnio apylinkių akmens amžiaus gyvenvietės ir radimvietės.
2. Raigardo slėnio apylinkių akmens amžiaus gyvenvietės ir radimvietės. Titnago radiniai.
3. Senoji kaimo keramika:
 - Puodo, pakraštėlio fragmentas. Inv. Nr. 24.
 - Puodo, pakraštėlio fragmentas. Inv. Nr. 20.
 - Puodynės – dubens fragmentas. Inv. Nr. 18.
 - Puodo, sienelės fragmentas. Inv. Nr. 23.
 - Puodo, pakraštėlio fragmentas. Inv. Nr. 21.
 - Puodo, sienelės fragmentas. Inv. Nr. 27.
4. Senoji kaimo keramika:
 - Puodo, pakraštėlio fragmentas. Inv. Nr. 12.
 - Puodo, pakraštėlio fragmentas. Inv. Nr. 13.
 - Puodo, pakraštėlio fragmentas. Inv. Nr. 14.
 - Puodo, pakraštėlio fragmentas. Inv. Nr. 4.
 - Puodo, pakraštėlio fragmentas. Inv. Nr. 9.
 - Puodo, sienelės fragmentas. Inv. Nr. 6.
 - Puodo, pakraštėlio fragmentas. Inv. Nr. 7.
 - Puodo, pakraštėlio fragmentas. Inv. Nr. 26.
 - Puodo, pakraštėlio fragmentas. Inv. Nr. 16.
5. Senoji kaimo keramika:
 - Puodo, pakraštėlio fragmentas. Inv. Nr. 6.
 - Puodo, pakraštėlio fragmentas. Inv. Nr. 1.
 - Ašočio, fragmentas. Inv. Nr. 17.

Puodo, pakraštėlio fragmentas. Inv. Nr. 2.

Puodo, pakraštėlio fragmentas. Inv. Nr. 3.

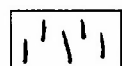
Puodo, pakraštėlio fragmentas. Inv. Nr. 5.

Puodo, sienelės fragmentas. Inv. Nr. 10.

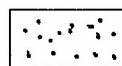
Puodo, sienelės fragmentas. Inv. Nr. 11.

6. Švendubrės 3-osios senovės gyvenvietės šurfų situacijos planas ir pjūviai
7. Švendubrės 5-osios senovės gyvenvietės šurfų situacijos planas ir pjūviai
8. Švendubrės 6-osios senovės gyvenvietės šurfų situacijos planas ir pjūviai
9. Raigardo slėnis. Mikrotoponimų žemėlapis.
10. Duobučių ant Švendubrės Velnio akmens schema
11. Vaizdas iš ŠR į Nemunykščio senvagę ir Švendubrės 13B radimvietę (kairėje).
12. Švendubrės senkapio vieta (vaizdas iš ŠV).
13. Švendubrės 12A-D radimvietės ir viduramžių sodybų vietos (vaizdas iš PR).

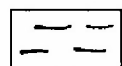
SUTARTINIAI ŽENKLAI

Maišytas, artas, supustytas sluoksnis

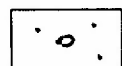
Pilkas, pilkšvas smėlis

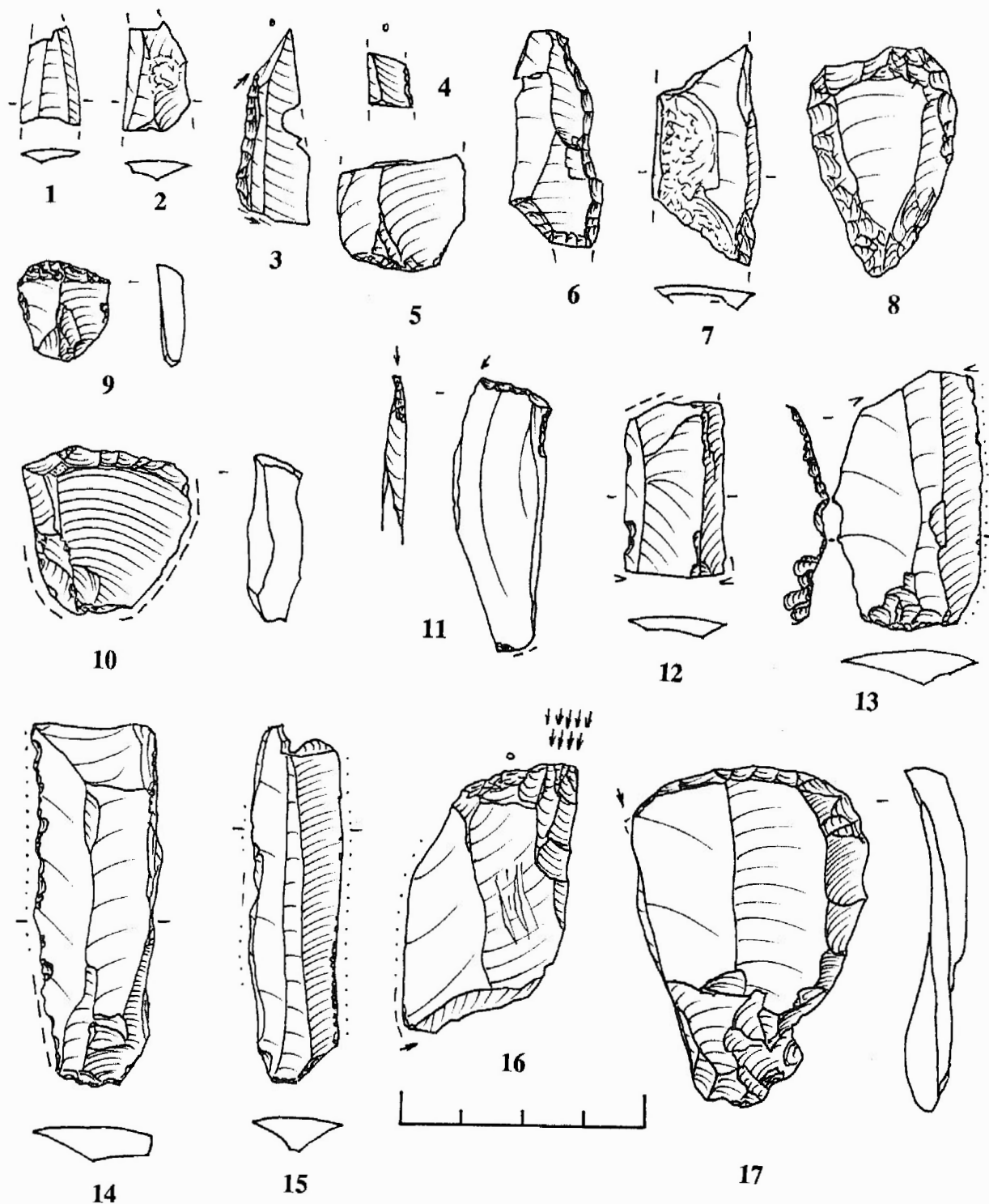
Tamsiai pilkas, juosvas dirvožemis

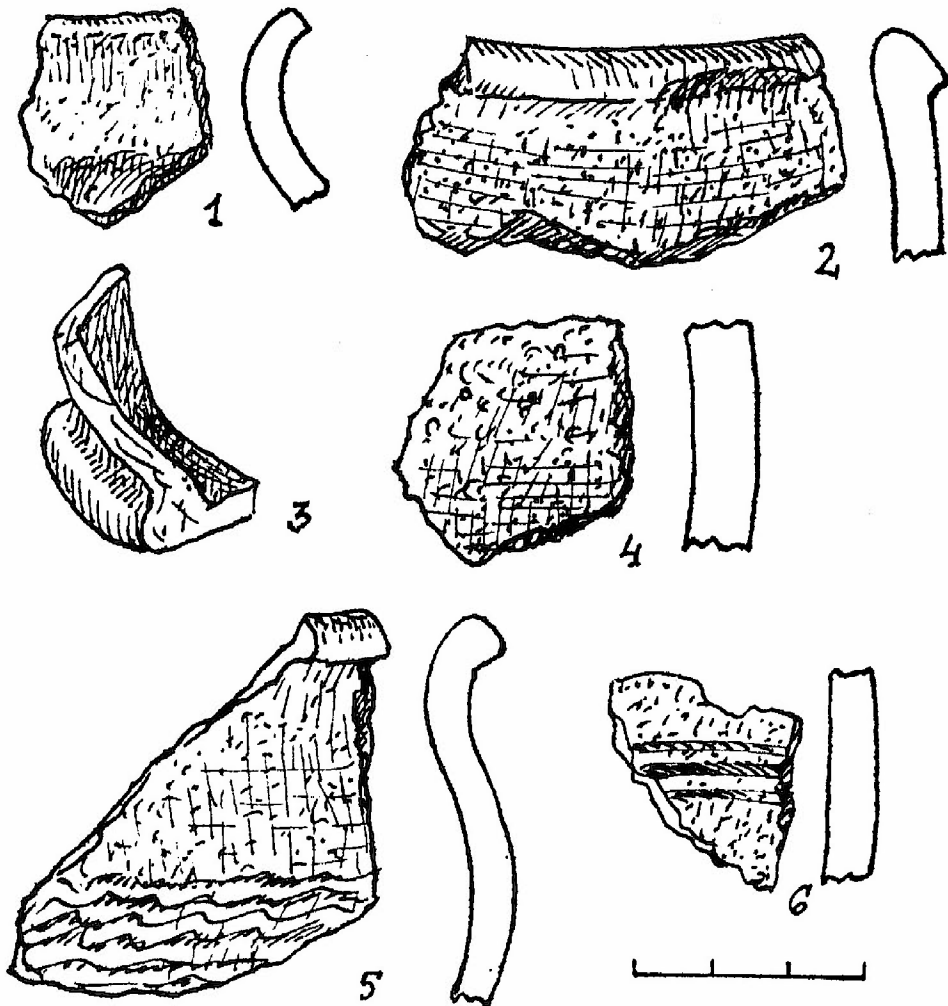
Baltas smėlis

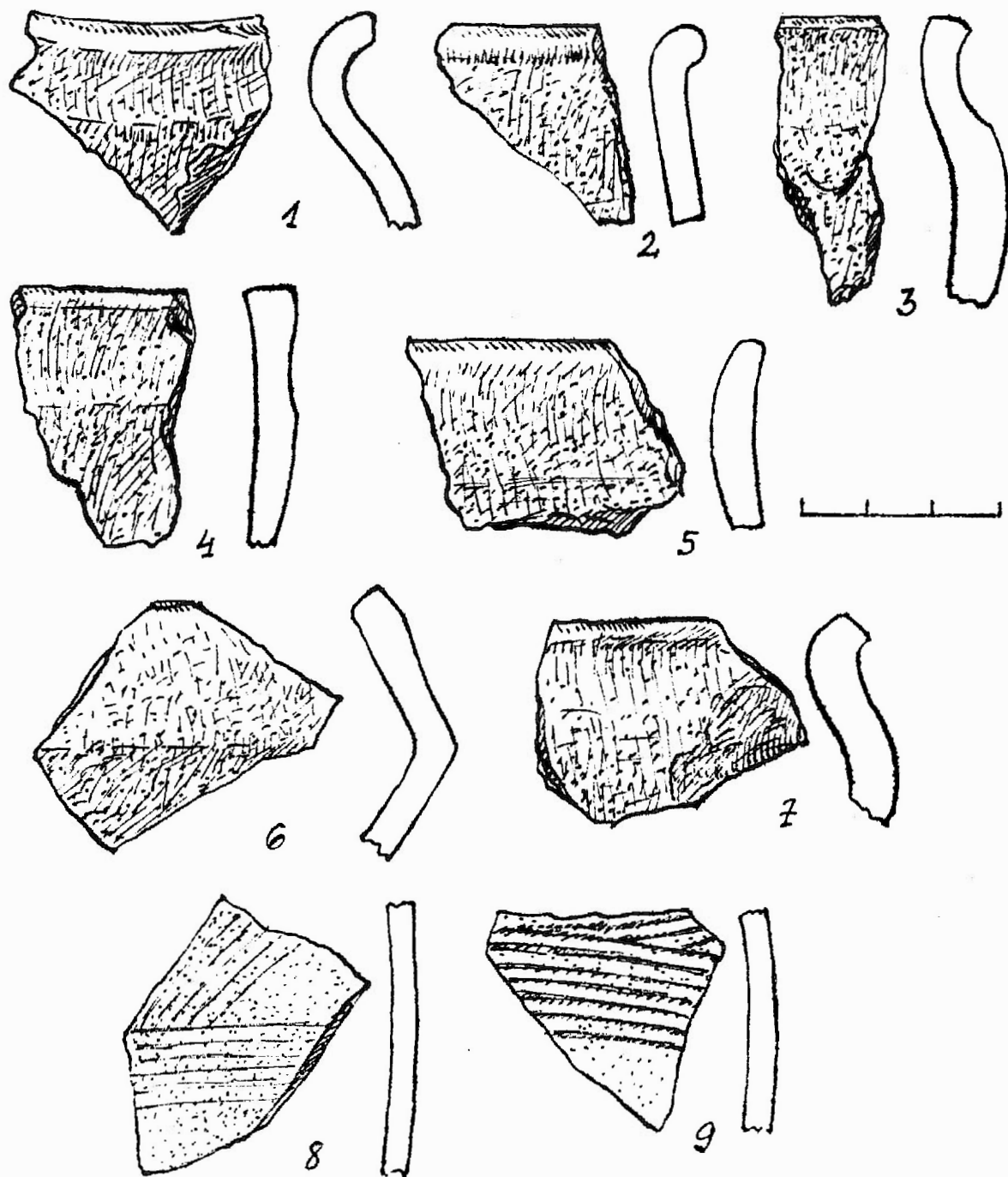
Rudas žvyras

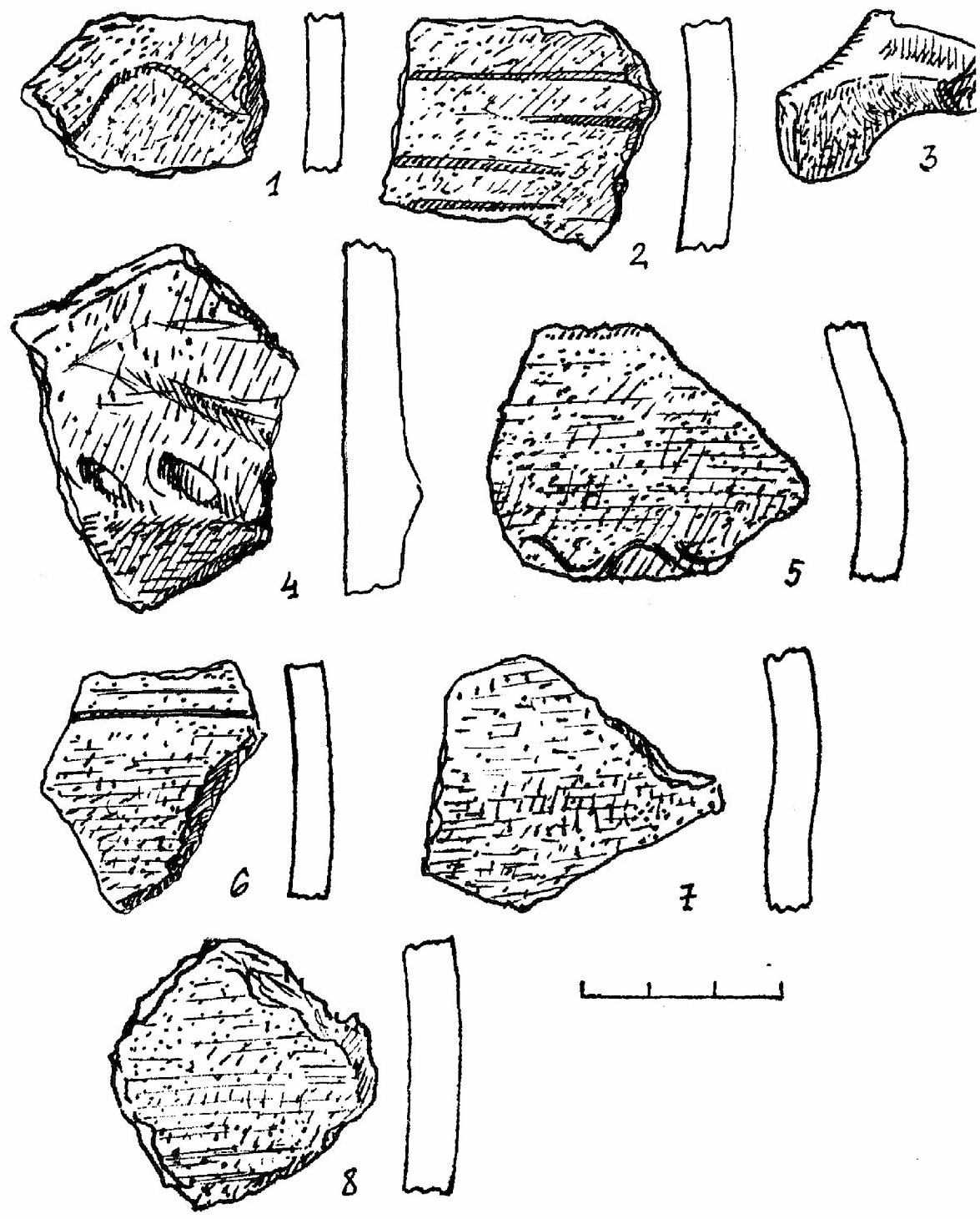

Pav.2. Raigardo slėnio apylinkių akmens amžiaus ir senovės gyvenvietės. Titnago radiniai: 1-2, 5, 7 - skelčių dalys; 3 - lancetinis strėlės antgalis; 4 - ašmenėlis; 6 - neaiškios paskirties dirbinys (vėlyvojo paleolito Grensko tipo antgalis ?); 8, pusiau apskritas gremžtukas; 9, 10, 17 - galiniai gremžtukai; 11, 16 - rėžtukai; 12-15 - peiliai (skeltės su retušu). 1-3 - Švendubrės 6 gyvenvietė, 4-7 - Švendubrės 5 gyvenvietė, 8 - Švendubrės 10 radimvietė, 9-13 - Švendubrės 11A radimvietė, 14 - Švendubrės 12C radimvietė, 15-17 - Švendubrės 12D radimvietė. Piešė T. Ostrauskas.

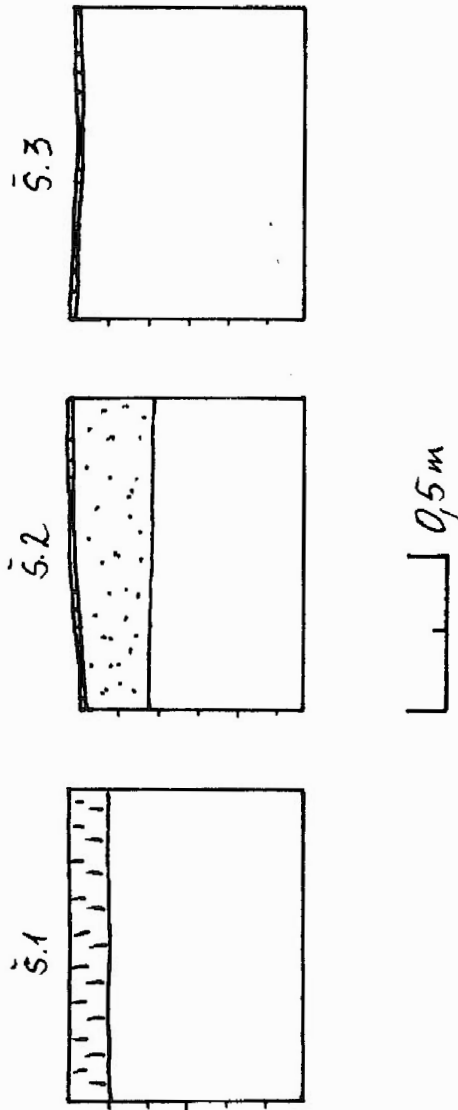
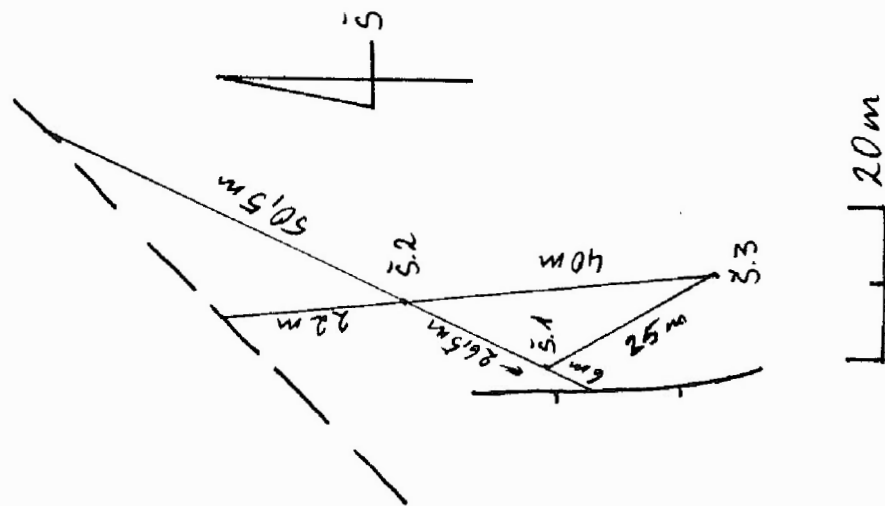

3. Senoji kaimo keramika.

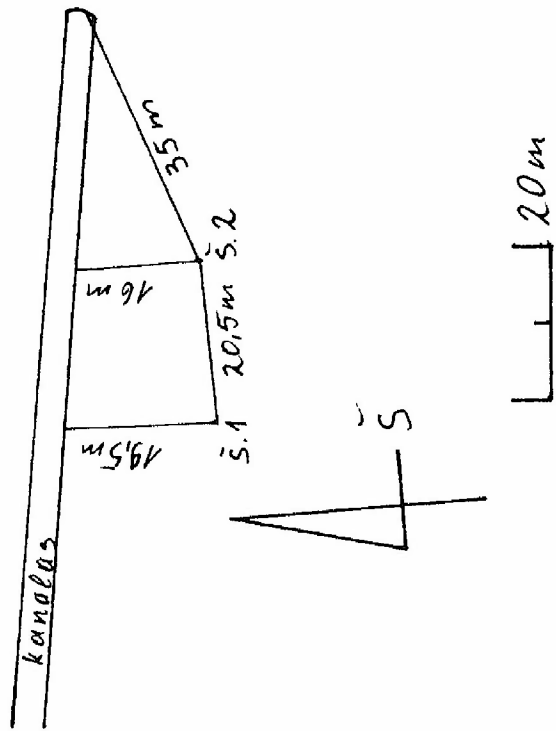
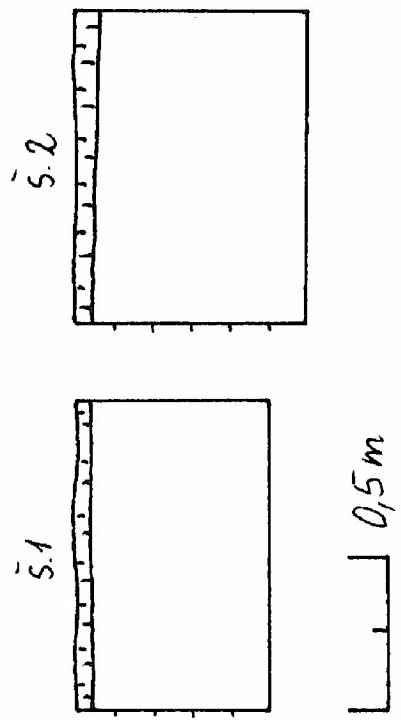

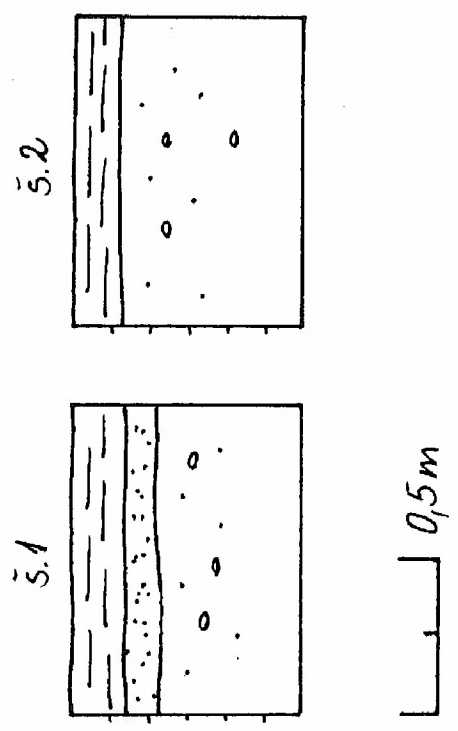
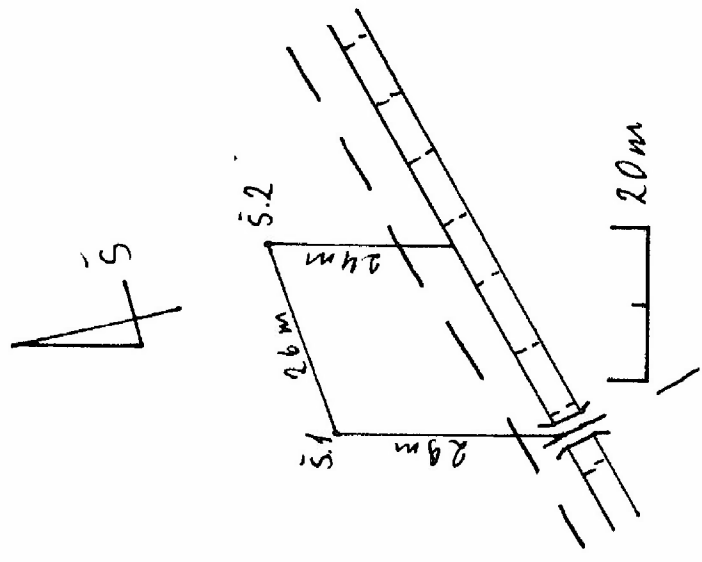
5. Senoji kaimo keramika.

6. Švendubrės 3-osios senovės gyvenvietės šurftų situacijos planas ir pjūviai

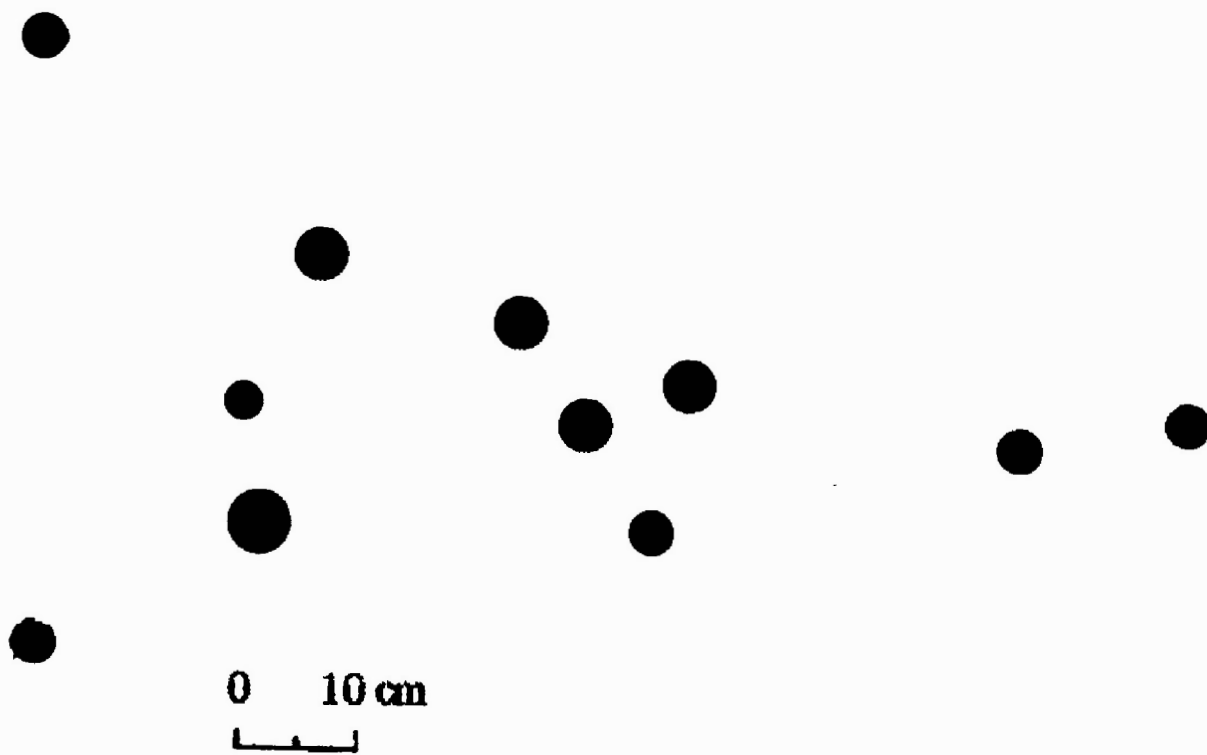

7. Švendubrės 5-osios senovės gyvenvietės šurfių situacijos planas ir pjūviai

8. Švendubrės 6-osios senovės gyvenvietės šurfy situacijos planas ir pjūviai

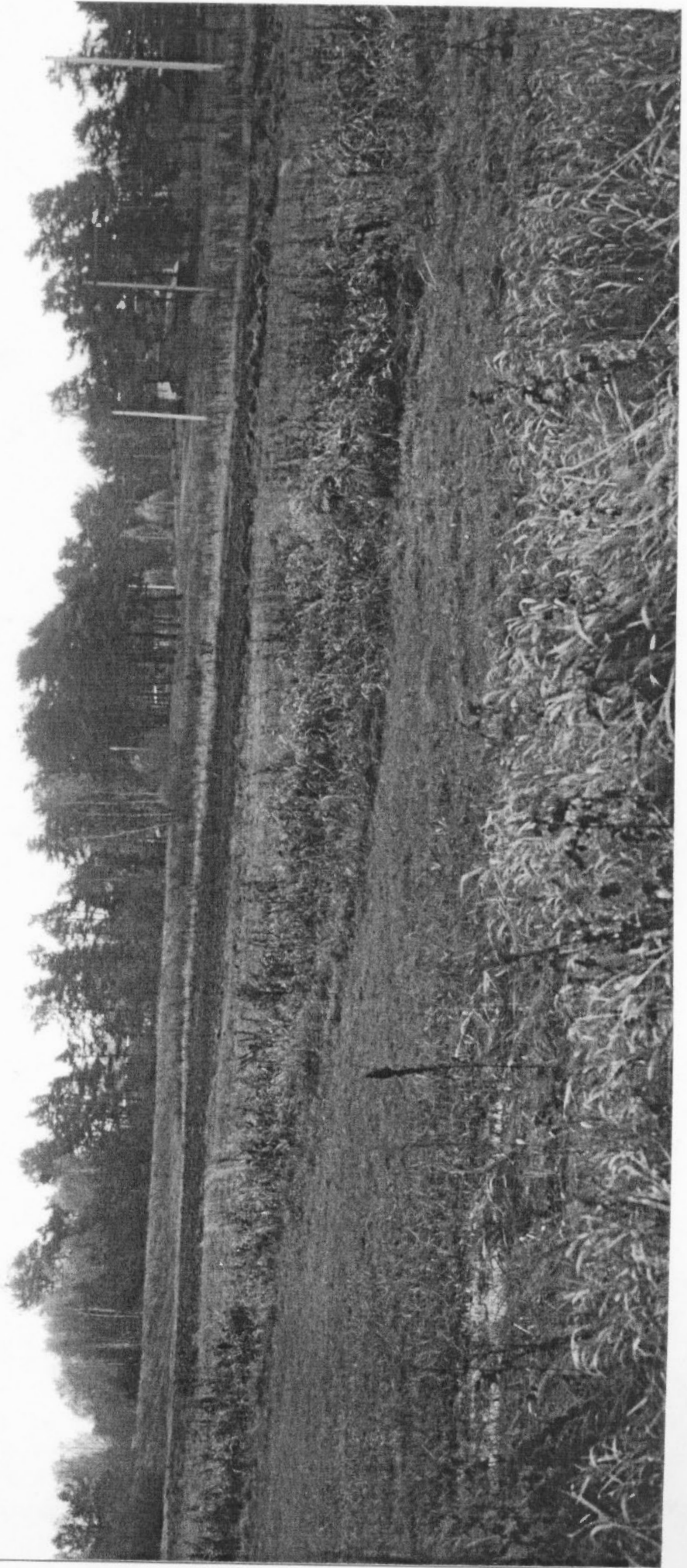
Duobučių ant Švendubrės mitologinio akmens
schema

matavo ir braižė V. Vaitkevičius

11. Vaizdas iš ŠR į Nemunykščio senvagę ir Švendubrės 13B radimvietę (kairėje).

12. Švendubrės senkapio vieta (vaizdas iš ŠV).

13. Švendubrės 12A-D radimvietės ir viduramžių sodybų vietos (vaizdas iš PR).